

KRM/م ر ك KÖKLÜ TÜREVLERİN SARFÎ TAHLİLİ VE ANLAMLARI

Ferit DİNÇER*

Öz

“KRM/م ر ك” köklü türevler, Kur’ân’ın ehmiyetli kavramlarından olan ve çeşitli müştaklarıyla beraber Kur’ân’ın pek çok suresinde geçmektedir. “KRM/م ر ك” aslının müştakları isim sığasında geldiği gibi fiil sığasında da gelmektedir. Bunun örneğini Kur’ânda bulmak mümkündür. Fakat isim sığasındaki kullanımlar fiile göre daha fazla bir yekûn tutmaktadır. Kur’ân-ı Kerimde yer alan “KRM/م ر ك” köklü türevlerin tamamı sûlasî mezîd kabîndadır ve bunların geçtiği surelerin 21’si Mekkî, 8’i de Medenîdir.

“KRM/م ر ك” kökü, Kur’ân’da 17 farklı türeviyle 29 surede, 46 ayette toplam 47 defa kullanılmıştır. Bu kavramın sunduğu mesajların tam olarak ortaya konulabilmesi için, onun müstakil olarak incelenmesi gerekmektedir. Bu bağlamda öncelikle söz konusu kelimenin sarfi tahlili yapılmış. Sonra Arapça sözlükler, Arapça-Türkçe sözlükler, Osmanlıca-Türkçe sözlüklerde “KRM/م ر ك” kökü ele alınmış ve anlamları incelenmiştir. Daha sonra Kur’ân-ı Kerim’de “KRM/م ر ك” köklü türevlerin kullanımları ele alınarak Tefsirlerde bu türevlere verilen karşılıklar ve söz konusu türevlerin uğradıkları anlam değişimleri ortaya konularak bir sonuca gidilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Lügatler, Kur’ân, Tefsir, Cahiliye, Fiil.

CONSUMPTION ANALYSIS AND MEANING OF KRM / م ر ك ROOT DERIVATIVES

Abstract

KRM / م ر ك Ker is one of the important terms of the Koran, with its different derivatives. Mevcut KRM / م ر ك isim rooted derivatives are used in both name and verb form. However, the name is more use in the form. All of the KRM / م ر ك 'rooted derivatives in the Holy Quran are of sûlasî mezîd structure, 21 of them are Mecca and 8 of them are civilized. The tır KRM / م ر ك ede root has been used 47 times in 29 verses and 46 verses with 17 different derivatives in the Koran. In order for the messages presented by this concept to be fully revealed, it needs to be examined separately.

In this context, firstly the word analysis was made. Then, Arabic dictionaries, Arabic-Turkish dictionaries, "KRM / م ر ك lica root in Ottoman-Turkish dictionaries were examined and their meanings were examined. Later on, the use of anlam KRM / م ر ك söz rooted derivatives in the Qur’an was discussed, and the responses given to these derivatives in Tafsir and the changes in the meaning of these derivatives were revealed and a conclusion was made.

Keywords: Letters, Qur’an, Tafsir, Jahiliyya, Verb.

Makalenin Geliş Tarihi: 25.10.2019; Makalenin Kabul Tarihi: 06.01.2020

*Dr., İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri, ORCID ID: 0000-0003-3269-4310; e-mail: dincerferit@gmail.com

Giriş

Yüce Allah, İnsanoğlunu yeryüzüne hâkim ve halife kılmıştır. Bununla beraber o'na ağır sorumluklar tevdi ederek, kendine muhatap (mes'ul) almıştır. Fakat merhameti sonsuz olan insanın Rabbi, onu yalnız ve kılavuzsuz bırakmayıp, kendisine öncülük ve liderlik yapması gayesiyle seçmiş olduğu zatları resul, rehber olarak da vahiy mahsulü olan kitaplar göndermiştir. Söz konusu kitapların sonuncusu olarak da insanın, hidayeti dalaletten, doğruyu yanlıştan, güzeli çirkinden ayırtedebilmesi amacıyla dünya durdukça hâkim olarak bâkî kalacak olan Kur'ân-ı Kerimi inzal etmiştir. İnsanlığın zulmetten nura kavuşturmasının tek membaı ve temeli olan Kur'ân, yüz yıllar evvel Arap dili telaffuz eden bir camiaya ve aynı zamanda Arap dili şeklinde nazil olmuştur. Bununla birlikte kendisinden istifade etmek arzusunda olan kimselerin kavrayabilmesi nedeniyle de açıklanmış ve meşakkatsiz bir durumda olan kitaptır. Ancak Kur'ân Arap olanlara inmiş olduğu gibi, Arapça bilmeyen tüm inanlara indirilmiştir. Kendi şahsında bütün insanlığa indirilen ve onun vahyine muhatap olan Hz. Muhammed (s.a.s) ve vahyin inmesine şahit olan zatların Kur'ân'ı kavradığı ve anladığı şekliye daha sonrakilerin kavrayıp anlayabilmemiz imkânsızdır. Ancak ilk zamanlarda istimal edilen gramerin kaide ve kurallarına ulaşım aşına olabilir ve bunu Kur'ân ilminde kullanabilirsek, o zaman Kur'ân-ı Mübin'i eksiksiz ve doğru bir şekilde anlayabilmemiz mümkün olacaktır.

Diğer taraftan Kur'ân'ı gereği gibi anlamak ve anlamlandırmak için gerçekten bilginin önemli temel unsurlarından sayılan kelimeleri anlamak ve anlamlarını doğru bir şekilde tespit edilmesi vazgeçilmez bir gerçektir. Bilhassa Arapçayı bilmeyen farklı dillerde konuşan toplumların kendi kitaplarını düzgün bir biçimde fehmetsmeleri ve ondaki kelime daracığına karşı doğru bir fikir yürütmesi ve o kelimeleri anlaması için söz konusu olan kelimelerin sahip olduğu asıllarının (köklerinin) anlamlarını ve bu asılların hamletmiş olduğu mana değişikliklerini güzelce inceleyip, ortaya koyması gerekmektedir. Bu nedenle araştırmamızda, "KRM/ك ر م" kökünün anlamını vuzuha çıkartmak gayesiyle Kur'ân'ın nazil olduğu döneme en yakın kelime ve kök anlamlarını yansıttığını düşündüğümüz ilk dönem Arapça sözlüklere başvurulmuştur. Akabinde son dönem Arapça sözlükler ve günümüz Arapça-Türkçe sözlükler daha sonra Osmanlıca-Tükçe sözlükler tetkik edilerek söz konusu kök anlamlar ve onların türevleri ele alınmıştır. Bununla birlikte "KRM/ك ر م" köklü türevlerin, Kur'ân-ı Kerim'deki anlamları tespit edilmiş ve bu anlamların klasik tefsir kitaplarındaki yansımaları ele alınmıştır.

1. “KRM/ك ر م” Kökünün Etimolojisi ve Anlam Tahlili

Kök hakkında yapılacak etimolojik bir inceleme ile o kökün yapısının bilinmesi, kökten türeyen isim ve fiil yapılarının anlamlarının tespitinde önemli faydalar ve kolaylıklar sağlayacaktır. Kelimenin kök yapısı tam olarak bilinmedikçe kelimeye yanlış anlamlar yüklenebilir. Bundan dolayı kök yapısını derinlemesine araştırmak ve ona göre kelimeyi anlamak çok önemlidir. Kelimenin aslına uygun bir şekilde anlaşılması için yapısının sağlıklı olarak araştırıldıktan sonra ikinci olarak da kelimenin ilk kullanımından günümüze kadar hangi anlamlarda kullanıldığını tespit etmek de çok önemlidir. Böylece kelimenin uğramış olduğu anlam daralmaları ve genişlemeleri, anlam kaymaları ortaya çıkmış olur. Bu nedenle lügatlerde, meydana getirildiği vakitte binaen tetkik edilen lafzın değişik anlamsal tezahürünü mümkün olacaktır. Bu kapsamda “KRM/ك ر م” kökünün anlamsal çerçevesinin belirlenmesi noktasında bu gerçeklikten hareket ederek kronolojik bir sıralama doğrultusunda söz konusu kökten türemiş kelimelerin hangi anlamlarda nasıl kullanıldıklarına ilişkin bilgilere ulaşmaya çalışacağız. Böylelikle “KRM/ك ر م” kökünün anlam yelpazesinin nasıl oluştuğuna dair bir fikir edinmeye çalışacağız.

1. 1. “KRM/ك ر م” Kökünün Etimolojik Yapısı

“KRM/ك ر م” kökü, sülâsî mücerred olarak birinci (fe'lun) baktan ve beşinci (fe'elen/fe'eleten) baktan gelir. “KRM/ك ر م” kökünün sülâsî mezîd olarak da birinci kısmın, birinci (if'al), ikinci (tef'il), üçüncü (mufa'ale) baktan, ikinci kısmın dördüncü (tefa'ul) baktan ve üçüncü kısmın birinci (istif'al) baktan fiil kipleri gelir. Şimdi bu fiil kiplerin yapıları hakkında kısa bilgi vermeye çalışacağız.

Sülâsî mücerredin birinci babın mâzîsi (geçmiş zaman kipi) “كَزَمَ” muzârisi (şimdiki ya da geniş zaman kipi) de “يَكْزُمُ” mastarı ise “كَزَمًا” şeklinde gelmektedir.

Sülâsî mücerredin beşinci babın mâzîsi “كَزَمَ” muzârisi de “يَكْزُمُ” mastarı ise “كَزَمًا/كِرَامَةً” şeklinde gelmektedir. Bu baktan olan fiillerin¹ yapıları genellikle lazım olarak (gayr'i-müteadi/geçişsiz) gelmektedir.² Örneğin: “كَزَمَ أَحْمَدُ. وَحَسَنٌ.” denildiği zaman, bu vasıflar (hüsün ve kerem) o şahıslara bağlı birer nitelik olup başkasına sirayet etmezler. Ancak lazım olan bu tür filler, bazı durumlarda müteadi (geçişli) hale gelebilmektedirler.³ Çalışmamızın hacmi-

1 Sülâsî mücerredin beşinci babından olan fiiller.

2 ez-Zemahşerî, Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer, *el-Mufaşşal fî ilmi'l-'Arabiyye*. (Thk.: Fahr Salih Kadare), Daru Ummar li'l-Nerşri ve t-Tevziî, Kahire 1425/2004, ts. 278; es-Süleyym, Ferîd bin Abdulazîz, *el-Hilafu't-Taşrifî ve Eseruhu ed-Dilâlî fî'l- Qur'ân'il-Kerîm*, Dârû İbn'il-Cevziyye, (1. baskı), Riyad 1427, 73.

3 Bk. “*Mecmu'atu's-Şarf*” adlı eserin dördüncü bölümü olan ve Ebû'l-Meâlî İzzüddîn Abdülvehhâb b. İbrahim el-Hazrecî ez-Zencânî'ye ait olduğunu söylenen “*İzzîy*” bölümüne.

ni göz önüne alarak, bu hususun detayına girmeden konumuza kaldığımız yerden devam edeceğiz.

“KRM/م ر ك” sülâsî mücerred olarak, salim (kök harfleri arasında illet harfi (و / ی / ا), hemze veya idğam bulunmayan) ve yukarıda da dikkat çekildiği gibi, lazimî (gecişsiz) bir fiil dir. Lakin sülâsî mücerredin birinci (fe’lun) babtan fiiller geçişlidirler.

Sülâsî mezîdin, birinci (if’al) babın mâzîsi “اَكْرَمَ” olup, baştaki elif harfiyle zaid olmuş ve bu zaidlikten dolayı, daha önce lazım (gecişsiz) olan fiil müteadi (gecişli) olmuştur. Muzârisi de “يَكْرِمُ” şeklinde gelmektedir. Mâzî meçhul (edilgen) durumu ise “اُكْرِمَ” şeklindedir. Bu fiil kipinin ismi fâil ve ismi mef’ulu şu şekilde gelmektedir: “فَهُوَ مُكْرِمٌ وَذَاكَ مُكْرِمٌ” mastarı ise “اِكْرَامًا” şeklinde gelmektedir. İkinci (tef’il) babın mâzîsi “كَرَّمَ” olup, bu fiil kipi de lam’ul fiiline bir râ (ر) harfi zaid olduğundan, müteadi (gecişli) duruma gelmiştir. Muzârisi de “يَكْرِمُ” şeklinde gelmektedir. Mâzî meçhul durumu ise “يُكْرِمُ” şeklindedir. Bu fiil kipinin ismi fâil ve ismi mef’ulu şu şekilde gelmektedir: “فَهُوَ مُكْرِمٌ وَذَاكَ مُكْرِمٌ” mastarı ise “تَكْرِمًا” şeklinde gelmektedir.

Üçüncü (mufa’ale) babın mâzîsi (geçmiş zaman kipi) “كَرَّمَ”dır. Bu fiil kipi genel olarak müşareket için gelmektedir. Muzârisi de “يُكَارِمُ” şeklinde gelmektedir. Bu fiil kipinin ismi fâil ve ismi mef’ulu şu şekilde gelmektedir: “فَهُوَ مُكَارِمٌ وَذَاكَ مُكَارِمٌ” mastarı ise “كَيْرَامًا مُكَارِمَةً كِرَامًا” olmak üzer üç şekilde gelmektedir.

İkinci kısmın dördüncü (tefa’ul) babın mâzîsi (geçmiş zaman kipi) “تَكْرَمَ” muzârisi de “يَتَكْرِمُ” bu fiil kipinin ismi fâil ve ismi mef’ulu şu şekilde gelmektedir: “فَهُوَ مُتَكْرِمٌ وَذَاكَ مُتَكْرِمٌ” mastarı ise “تَكْرِمًا” olarak gelmektedir.

Üçüncü kısmın birinci (istif’al) babın mâzîsi (geçmiş zaman kipi) “اِسْتَكْرَمَ” muzârisi de “يَسْتَكْرِمُ” bu fiil kipinin ismi fâil ve ismi mef’ulu şu şekilde gelmektedir: “فَهُوَ مُسْتَكْرِمٌ وَذَاكَ مُسْتَكْرِمٌ” mastarı ise “اِسْتِكْرَامًا” şeklinde gelmektedir.

“KRM/م ر ك” kökü, sulâsî şekliyle ve kökten türemiş kelimelerin bağlamlarına bakıldığında, aldıkları anlamların ana ekseninde aşağıda verilecek olan anlamlar mevcuttur:

Cömertlik, eli açıklık; misafirperverlik, konukseverlik, iyiliksever; şerefli, onurlu; bağış, af; yardım etmek; güzel huylu olmak; seçkin, saygın, sayın, sevgili; safkan, asil, soylu; kibar, nazik; değerli, kıymetli; yüce gönüllü, asil ruhlu; üstün gelmek, tercih etmek, çokluk, bolluk, büyüme, gelişme; tenzih etmek, yücelik.⁴

4 “KRM/م ر ك” kökünün etimolojik yapısı ve ilk dönem sözlüklerdeki anlamlarına ilişkin bilgiler şu kaynaklardan aktarılmıştır: el-Ferâhidî, Halîl b. Ahmed, Ebû ‘Abdurrahman, *Kitabu’l-âyn*, (Thk.: Mehdi Mahzumi-İbrâhim Sâmerrâî), Beyrut ts. 7: 368-369; el-Ezherî, Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed, *Tehzîbu’l-luğa*, ed-Daru’l-Mısriyye, Mısır 1964, 10:232-

1. 2. “KRM/م ر ك” Kökünün Anlam Tahlili

“KRM/م ر ك” köklü, lafızların istimleri ve barındırdıkları manalar, daha sonra başlıklar altında sırayla verilecek olan lügat ve sözlüklerden araştırarak bir sonuca gidilecektir. Bunlar: 1- Sadece Arap dilini ihtiva eden lügatler 2- Arapça-Türkçe Sözlükler 3- Osmanlıca-Türkçe sözlükler şeklinde ana başlıklar olarak işlenecekler. Her bir başlıkta, incelenen sözlüklerde kökün türevlerine ilişkin bilgiler; fiil formu ve isim formu şeklinde açıklanacaktır.

1. 2. 1. Arapça Sözlüklerde “KRM/م ر ك” Kökü

“KRM/م ر ك” köklü türevlerin anlamlarına ilk dönem klasik Arapça sözlüklerden başlayarak ve son dönem yani, modern Arapça sözlükleri⁵ birlikte ele alarak lügatlerdeki anlamlarını tespit etmeye çalışacağız. Böylelikle iki dönem arasındaki anlam hareketlerini kıyaslama, meydana gelen anlam değişmelerini görme imkânını sağlayacaktır.

“KRM/م ر ك” kökünün Arapça lügatlerdeki anlamlarını şöyle sıralamak mümkündür:

1. 2. 1. 1. “KRM/م ر ك” Kökü Fiil Formu (Sulâsî Mücerred)

“KRM/م ر ك” kökü, sulâsî fiil formunda altı farklı anlama gelmektedir.

Birincisi: Cömertlik/Eli Açıklık, ikincisi: Şerefli/Onurlu Olmak, üçüncüsü: Güzel Huylu Olmak, dördüncüsü: Asil/Soylu Olmak, beşincisi: Büyümek/Gelişmek, altıncısı: Galebe Çalmak/Üstün gelmek. Şimdi sırasıyla bunları inceleyelim.

Cömertlik/Eli Açıklık

“KRM/م ر ك” kök anlamı, birinci olarak insanın, sahip olduğu imkânlardan, muhtaçlara meşru’ ölçüler dâhilinde ve Allah rızasından başka hiç bir gaye gütmeyen, ihsan ve yardımda bulunmasını sağlayan üstün bir ahlâk olan cö-

240; el-Cevheri, İsmail b. Hammad, *eş-Sihâh (Tâcu'l-luğa ve Sihâhu'l-'Arabiyye)*, (Thk.: Ahmed 'Abdulğafûr 'Attar), Beyrut 1990, 2019-2021; İbn Fâris, Ebû'l-Huseyn Ahmed, *Mu'cemu Mekâyisi'l-luğa* (Thk.: 'Abdu's-Selâm Muhammed Hârûn), Dâru ihyai'l-Kutubi'l-'Arabiyye, Kahire 1369, 17: 171-172; İbn Sîde, Ali b. İsmail, *el-Muhkem ve'l-Muhitu'l-'Azam fi'l-luğa*, Ma'hedu'l-Mahtûtâti'l-'Arabiyye, Kahire, 1958, 7: 27-30; el-İsfahânî, Ebû'l-Kâsım el-Huseyn b. Muhammed er-Rağıp, *el-Mufredât fi Garîbi'l- Qur'ân*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut ts. 427-429; İbn Manzûr, Ebû'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî, *Lisânu'l-'Arab*, Dâru'l-Maârif, Kahire ts. 12: 510-515; Ahmed Muhtar ömer, *Mu'cemu lügat'ul-'Arabiyyet'ul-ma'asire*, Alem'ul- Kutub, 2008, 233-240.

5 KRM/م ر ك “ kökünü incelediğimiz son dönem Arapça sözlükler ise, şunlardır: Mes'ud, Cubran, *er-Râ'id*, Dâr'ul 'Alemlü Melâyin, Beyrut 1992, 448; eş-Şertûnî, Sa'îd b. 'Abdillâh b. Mihâil, *Akrebu'l Mevârid fi Fuşahi'l-'Arabiyye, ve's-Şevahid*, İran 1889, 538-539; İbrâhim Mustafa, vd. *el-Mu'cemu'l-Vasît*, Matâbiu' Dâri'l-Ma'ârif, Mısır, 1980, 476; el- Yesûî, Rahip Luis Ma'luf, *el- Müncid fi luğa ve'l-'Al'am*, Dâru'l Mesriq, Beyrut 1969; Kom. Ahmed, Muhtar Ömer, vd. *el-Mu'cemu'l-'Arabiyyi'l-esâsi*, Tunus ts. 1037-1038.

mertliği ifade etmektedir كَرِيمَ الرَّجُلُ denildiği zaman yani, “adam cömert oldu, eli açık biri oldu” demektir.⁶

Şerefli / Onurlu Olmak

İkinci olarak “KRM/م ك ر” kökü, yükseklik, şeref, necabet, asalet, izzet, mecd, yüksek olma, makam ve mertebesi yüce olmak, manevi yükseklik ve ululuk; yüksek yer anlamlarına gelen şerefi ifade etmektedir.⁷ “كَرِيمَ الْمَرْءُ” denildiğinde اِنِّى صَارَ كَرِيماً yani, “şahıs kerim oldu.” Bu da, o kişinin şeref, izzet, yüksek bir mertebede olduğunu bildirir. “كَرِيمٌ قَوْمِهِ” denildiği zaman, “kavminin şerifi” kastedilmektedir.⁸ Nitekim aşağıda zikredilen hadis: “إِذَا آتَاكُمْ كَرِيمَةٌ إِذَا آتَاكُمْ كَرِيمَةٌ/bir topluluğun şerifi, büyüğü size geldiği zaman ona ikramda/iyilikte bulunun”⁹ bu anlamı teyit etmektedir.

Güzel Ahlaklı/İyi Huylu Olmak

“KRM/م ك ر” kökünün diğer bir anlamı ise güzel ahlaklı, iyi huylu olmaktır.¹⁰ Güzel ahlak / حَسُنُ الْخُلُقُ insanın bir amaca yönelik olarak kendi arzusu ile iyi davranışlarda bulunup kötülüklerden uzak olması şeklinde tanımlanabilir. Örneğin: “كَرِيمَ الرَّجُلُ” denildiği zaman “حَسُنَ أَخْلَاقُهُ /güzel ahlaklı oldu, iyi ahlak sahibi kişi” diye kast olunur. “كَرِيمٌ أَلَّاخْلَاقِ” ibaresi, güzel ahlakı ifade etmek için kullanılır.¹¹

Asil / Soylu Olmak

“KRM/م ك ر” kökünün başka bir anlamı da asil, soylu olmaktır.¹² Asalet ve soyluluk kavramları, kişinin değerli, itibarlı ve şerefli bir kökten, nesepten geldiğini bildirmektedirler.¹³ “كَرِيمَ الْمَرْءُ” denildiği zaman اِنِّى صَارَ كَرِيماً yani, “kişi kerîm (asîl) bir nesebe sahip oldu.” demektir. الْكَرِيمَةُ: الرَّجُلُ الْحَسِيبُ buradaki “kerîme” kelimesi, hasepçe yüce(asîl) olan kişinin bir niteliğidir.¹⁴

Büyüme / Gelişmek

“KRM/م ك ر” kökünün başka bir anlamı da, herhangi bir şeyin gelişip büyümesi, nemalanması anlamında kullanılmıştır.¹⁵ Örneğin: “كُرِّمَتْ أَرْضُ فُلَانٍ الْعَامَ:.”

6 Ferâhidî, *Kitabu'l-âyn*, 4: 24; İbn Düreyd, Ebû Bekir Muhammed b. Hasan b. Düreyd el-Ezdî, *Cemheretü'l-Luğa*, Darü'l-İlmi'l-Melâyin, Beyrut 1987, 2: 412.

7 Ferâhidî, *Kitabu'l-âyn*, 4: 24; İbn Manzûr, *Lisân*, 7: 510; Ezherî, *Tehzîb*, 5: 232-240; Cevherî, *Şihâh*, 4: 2019-2021; İbn Fâris, *Mu'cemu Mekâyis*, 15: 171-172.

8 İbn Manzûr, *Lisân*, 12: 510.

9 İbn Manzûr, *Lisân*, 12: 510.

10 İbn Düreyd, *Cemhere*, 2: 412.

11 Bk. İsfahânî, *Mufredât*, 427-429.

12 Ferâhidî, *Kitabu'l-âyn*, 4: 24; Cevherî, *Şihâh*, 4: 2019.

13 Cevherî, *Şihâh*, 4: 2019; İbn Manzûr, *Lisân*, 12: 511.

14 İbn Side, *Muhkem*, 7: 27-30.

15 Ferâhidî, *Kitabu'l-âyn*, 4: 24; Cevherî, *Şihâh*, 4: 2019; Ezherî, *Tehzîb*, 10: 238; İbn Manzûr, *Lisân*, 12: 511.

”آى زكا نبتها“ denildiği zaman “falan kişinin tarlasının bitkisi gelişti, büyüdü ve bollaşti”¹⁶ manasına gelmektedir. Çünkü verilen örnekte, «كزم» fiili «زكا» fiiliyle tefsir edilmiştir ki, bu fiilin kök anlamının ilki bol olmak, çoğalmak, büyümek ve gelişmektir.¹⁷

Galabe Çalmak / Üstün Gelmek

“KRM/م ك ر” kökü, son olarak ikramda/iyilik ve güzellikte galip ve üstün gelmek anlamında kullanılmıştır.¹⁸ Örneğin: “كزمته كزمته : آى غلبته فى الأكرام/ona ikramda bulundum, bulunuyorum: yani ikram etmekte onu yendin, mağlup ettin” anlama gelmektedir.¹⁹

Yukarıdaki anlamlarına baktığımızda “KRM/م ك ر” kökünün, aslında herhangi bir olumsuz, istenmeyen durumların mevcut olmadığını, tam aksine tüm anlamlarının olumlu ve mükemmeliyeti ifade etmektedirler. Dolayısıyla, aşağıdaki gelecek olan sulâsî mezîd fiil ve diğer isim formlarının hepsinin bu kök anlamlardan müştak, türeyen, zuhur eden anlamlar olduğunu görülecektir.

Böylece “KRM/م ك ر” kökünün, sulâsî mücerredin fiil formunda gelen anlamları kısa bir şekilde incelendikten sonra, sulâsî mezîd fiil formundaki anlamının tahliline geçeceğiz.

1.2.1.1.1. “KRM/م ك ر” Kökü Fiil Formu (Sulâsî Mezîd)

KRM/م ك ر kökünün, sulâsî mezîd fiil formu كزمتا - كزمتا şekliyle aşağıdaki anlamlarda kullanılmaktadır:

Faziletli/üstün, tercih etmek/Bir şeyi başka bir şeyden üstün tutmak anlamında kullanılmıştır.²⁰ Örneğin: “كزمتك على نفسى” yani, “seni kendime tercih ettim.” Nitekim şu âyetler de buna örnektirler: (îblis dedi ki): “أهذا الذى كزمت /An-dolsun biz Ademoğulları'nı tekrîm ettik (yani, üstün tuttuk)”²²

Azamet/yücelik, saygınlık anlamında kullanılmıştır.²³ Örneğin: كزمت فلاناً: آى عظمته ونزته dediğin zaman, “ona ta'zim ettin, onu yüceltin ve onu noksanlıktan tenzih ettin.” anlamlara gelmektedir. Nitekim ayette “هُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْكَرِيمِ /O'ndan başka tanrı yoktur, O, yüce Arş'ın sahibidir”²⁴ aynı

16 Ezherî, *Tehzîb*, 10: 238; Ahmed Muhtar, *Muhtar Ömer, Mu'cemu luğat*, 1922.

17 Cevherî, *Şihâh*, 4: 2019; Ezherî, *Tehzîb*, 10: 238; İbn Manzûr, *Lisân*, 12: 516.

18 Cevherî, *Şihâh*, 4: 2020; Ezherî, *Tehzîb*, 10: 238; İbn Manzûr, *Lisân*, 12: 512.

19 Cevherî, *Şihâh*, 4: 2020; İbn Manzûr, *Lisân*, 12: 512.

20 İbn Side, 7: 27-30; İbn Manzûr, *Lisân*, 12: 513.

21 el-İsrâ, 18 / 62.

22 el-İsrâ, 18 /70.

23 İbn Manzûr, *Lisân*, 12: 513; Cevherî, *Şihâh*, 4: 2020.

24 Mü'minûn, 23 / 116.

kökten türeyen kerîm kavramı, şayet arşın niteliği ise “azameti, yüceliği” ifade etmektedir. Fakat Rabbe sıfat kılınırsa, o zaman “affeden, bağışlayan” anlamına gelmektedir.²⁵ Başka bir ayette: “إِنَّهُ لَقُرْآنٌ كَرِيمٌ/Kuşkusuz o’ değeri çok yüce Kur’ân’dır”.²⁶ Kur’ân’ın sıfatı olarak gelen “kerîm” kelimesi, “azîm, yüce” anlamında olduğunu, bazı müfessirlerce beyan edilmiştir.²⁷ Saygınlık hakkında ise şöyle denilmiştir; “وَمَنْ لَا يُكْرَمُ نَفْسُهُ لَا يُكْرَمُ” yani “kendisine değer (saygı) vermeyene, kimse sayı göstermez”.²⁸ Nitekim Zuheyr b. Ebi Sulmâ bir şiirinde şöyle der:

وَمَنْ يَغْتَرِبَ يَحْسِبْ عَدُوًّا صَدِيقَهُ وَمَنْ لَا يُكْرَمُ نَفْسُهُ لَا يُكْرَمُ

Bir kimse gurbete çıktığı zaman düşmanı dost sanır.

*Kendine ikram etmeye başkası ikram etmez.*²⁹

Sulâsî mezîd fiil formu كَرَّمَ - تَكْرِيماً şekliyle, yukarıda geçen anlamlarla birlikte, çokluk, bolluk anlamına da gelir³⁰ ve şöyle denilir: “كَرَّمَ الْمَطَرُ وَكُرِّمَ أَيُّ كَثْرَ مَائِهِ” yani “yağmurun suyu çoğaldı, bollaştı”, “إِذَا جَادَ السَّحَابُ بِعَيْنِهِ قِيلَ كَرَّمَ” yani “bulut bol bol yağmur yağdırdığı (sağanak) zaman, kerreme denilir”.³¹

Ayrıca herhangi birine bir hediye taktim etmek anlamında da kullanılmıştır.³² Örneğin: “كَرَّمَتْ أَسْرَةَ التَّعْلِيمِ مُدِيرَهَا: قَدَّمَتْ لَهُ التَّكْرِيمَ أَوِ التَّقْدِيرَ” yani “eğitim aile birliği, eğitim müdürüne ikramda bulundu: yani, başarısından dolayı ona ikram (hediye) veya takdirname verdi.³³ Nitekim şu tanım yukarıdaki görüşü teyit etmektedir; “حَفْلَةُ التَّكْرِيمِ : حَفْلَةٌ تُقَامُ تَقْدِيرًا لِشَخْصٍ وَإِعْتِرَافًا بِفَضْلِهِ وَخِدْمَاتِهِ” yani “Hafletü't-Tekrîm: Üstün başarı ve güzel hizmetlerinden dolayı, şahıslara ikram ve takdirlerde bulunulan bir çeşit etkinliktir”.³⁴

Son olarak yukarıda geçen fiil formu, “كَرَّمَ - تَكْرَمًا” şekliyle; teşrif, şeref vermek, şereflendirmek anlamında kullanılmıştır.³⁵ Genellikle dördüncü halife olan Hz. Ali'nin ismi anıldığı zaman, bu anlamda söylenir. Örneğin: “كَرَّمَ اللَّهُ

25 İbn Side, 7: 27-30.

26 el-Vâkıa, 56 / 77.

27 Bk. Ebu Mansur Muhammed b. Muhammed b. Mahmud, Matüridî, *Te'vilatu Ehli s-Sünne*, (Thh.: Fatima Yusuf el-Hîmî) Beyrut 2004; Ebu Muhammed Abdülhak b. Galib b. Atiyye el-Edelüsî, *el-Muhreru'l-vecîz fi tefsîri'l-kitab'il-azîz*, (Thk.: Abdullah b. İbrahim'il-Ensârî, Seyyid Abdul A'll Seyyid İbrahîm), Kâtar, 1982; Ebu'l-Fida İsmâil b. Önmer b. Kesîr, *Tefsîrû'l-Kur'an'il-Azîm*, (Thk.: Sami b. Muhammed b. Selame), Daru-Tayyibe, 1999.

28 İbn Manzûr, *Lisân*, 12: 511; Cevherî, *Şîhâh*, 4: 2020.

29 el-A'alem, Ebû Huccac Yusuf b. Süleyman b. İsâ eş-Şentemerî, *Şerhu Divânî Zuheyr*, Matba'atu'l-Hâmîdiyye, Mısır1323, 32; ez-Zevzenî, Ebû Abdillâh Hüseyin b. Ahmed, *Şerhü'l-Muallakatu'l-Aşer*, Dâru Mektebetu'l-Hayat, Beyrut1983, 153.

30 İbn Side, 7: 19; İbn Manzûr, *Lisân*, 12: 515.

31 İbn Manzûr, *Lisân*, 12: 511; Cevherî, *Şîhâh*, 4: 2020.

32 Muhtar Ömer, *Mu'cemu Luğat*, 1922.

33 Muhtar Ömer, *Mu'cemu Luğat*, 1922.

34 Muhtar Ömer, *Mu'cemu Luğat*, 1922.

35 Muhtar Ömer, *Mu'cemu Luğat*, 1922.

”وَجْهَهُ: شَرَفَهُ” yani “Allah onu şereflendirsin”.³⁶ Buradaki vecih mecazî anlamda kullanılmıştır. Amaç yüz değil, yüzün sahibi kast olunur. Nitekim ayet-i kerime olduğu gibi: “كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ وَيَبْقَى وَجْهٌ رَبِّكَ ذَالِجَلَالٍ وَإِكْرَامٍ /yeryüzünde bulunanların tümü fânidir. Azamet ve kerem sahibi rabbinin zâtı ise bâki kalır”.³⁷ Buradaki vecihten gaye zattır, yani veçhin sahibidir.

KRM/م ر م” kökünün, sulâsî mezîd fiil formu “كَرَّمَ - كَرَّمَ” şeklinde ise şu anlamlara gelmektedir:

Bu fiil formunda müşareket manası mevcuttur. Örneğin: كَرَّمْنِي فَكَرَّمْتُهُ de-nildiğinde yani, “karşılıklı olarak birbirimize ikramda (iyilikte) bulunduk”³⁸ anlamında kullanılmıştır.

Bu formun bir başka kullanımı da hediyeleşmek anlamındadır. Bununla birlikte, yine müşareket anlamı içermektedir. Arapça lügatlerde³⁹ şöyle bir rivayet aktarılmıştır:

“أَفَلَا أَكْرَمَ بِهَا يَهُودَ: أَهْدِيهَا إِلَيْهِمْ” yani, “bu şarabı, onların da bana mukabelede bulunmak gayesiyle, Yahudilere hediye etmeyeyim mi?”.⁴⁰ Görüldüğü gibi burada karşılıklı hediyeleşmek anlamı mevcuttur. Nitekim bu fiil formunun bir çeşit kökü olan “الْمُكَارَمَةُ” nin anlamı, karşındaki kişide sana bir şeyler hediye vermek gayesiyle ona hediye vermendir. Şair Dukeyn bir şiirinde şöyle demiş:

إِنِّي إِمْرٌ مِنْ قَطَنِ بْنِ دَارِمٍ أَطْلُبُ دِينِي مِنْ أَخٍ مُكَارِمٍ

Ben Darim oğlu katandan bir şahsım borcumu, mükârim olan bir kardeşten istiyorum

أَيُّ مَنْ أَخٍ يُكَافِئُنِي عَلَى مَدْحِي إِيَّاهُ: yani, “öyle bir kardeş ki ben onu övdüğüm zaman, oda beni övsün”.⁴¹

Bir diğer anlamı ise iyilikte mücadele etmek, iyilikte galip gelmek olarak kullanılmıştır. “كَارَمْتُ فُلَانًا: غَلَبْتُهُ فِي الْمُكَارَمَةِ” yani, “falan kişiyle ikramda mücadele ettim: iyilik (ikram) etmede onu yendim”.⁴²

Son olarak iftihar anlamı ihtiva edecek bir şekilde kullanılmıştır. Örneğin: “كَارَمْتُ الرَّجُلَ إِذَا فَاحَزْتَهُ فِي الْكَرَمِ” denildiği zaman yani, “adama ikram ettim: ona iyilik (ikram) etmekle iftihar ettin”⁴³ demektir.

36 Muhtar Ömer, *Mu'cemu Luğat*, 1922.

37 er-Rahman, 55/26-27.

38 İbn Side, 7: 28; İbn Manzûr, *Lisân*, 12: 512.

39 Bk. Ezherî, *Tehzîb*, 10: 232-240; İbn Manzûr, *Lisân*, 12: 510-515.

40 İbn Manzûr, *Lisân*, 12: 512.

41 İbn Side, 7: 28; İbn Manzûr, *Lisân*, 12: 512.

42 İbn Side, 7: 28; İbn Manzûr, *Lisân*, 12: 512.

43 İbn Manzûr, *Lisân*, 12: 511-512; Cevherî, *Şîhâh*, 4: 2020

KRM/م ك ر kökünün sulâsî mezîd fiil formu “اِكْرَامًا - اَكْرَمَ” şeklinde ise şu anlamlara gelmektedir:

KRM/م ك ر kökünün sulâsî mezîd fiil formu “اِكْرَامًا - اَكْرَمَ” şekliyle ilk olarak, şereflendirmek anlamında kullanılmıştır. اَكْرَمْتُ الشَّخْصَ: شَرَّفْتُهُ وَرَفَعْتُ شَأْنَهُ yani, “kişiye ikram ettin: onu şereflendirdin, yüceltin”⁴⁴ demektir.

İkinci olarak tenzih etmek, muhafaza etmek/korumak anlamında kullanılmıştır:

“اَكْرَمَ نَفْسَهُ عَنِ التَّبَدُّلِ: صَانَهَا”/kendini tebezzülde tenzih etti: yani kendini ba-yağılıktan korudu, muhafaza etti”⁴⁵ Bununla birlikte, güzel muamele etmek, iyi davranmak anlamında da kullanılmıştır.⁴⁶ Örneğin: “اَكْرَمَ وَالِدِيهِ: أَحْسَنَ مُعَامَلَتَهُ” “anne, babasına ikram etti: yani onlara güzel muamelede bulundu, iyi davrandı”⁴⁷ anlamında kullanılmıştır. “اَكْرَمَ ضَيْفَهُ” denildiğinde yani, “misafirlerine, konuklarına güzel davrandı”⁴⁸ anlamındadır. Nitekim Ayette: كَلَّا بَلْ لَأَتُكْرِمَنَّ كَلَّا بَلْ لَأَتُكْرِمَنَّ /yetime iyilik yapıp ihsanda bulunmak suretiyle ikram etmeniz gerekirken bunu yapmıyorsunuz⁴⁹ ve Ebû Hüreyre’den (r.a) rivayet edilen bir hadiste, Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu; “Allah’a ve âhiret gününe iman eden kimse komşusunu rahatsız etmesin. Allah’a ve âhiret gününe iman eden kimse «فَأَلْيَكْرِمَ ضَيْفَهُ» misafirine ikram etsin. Allah’a ve âhiret gününe iman eden kimse ya faydalı söz söylesin veya sussun!”⁵⁰ Ayet-i kerime ve hadisi şerifte geçen “ikram” güzel muamele, iyilikle davranma anlamında kullanılmıştır.⁵¹

KRM/م ك ر kökünün, sulâsî mezîd fiil formu “اِكْرَامًا - اَكْرَمَ” şeklinde son olarak, “kerim, değerli, güzel bir yere alınmak”⁵² anlamına gelmektedir. “اَكْرَمَ مَثْوَاهُ: أَنْزَلَهُ مُنْزَلًا كَرِيمًا” denildiği zaman yani, “o’nu güzel, değerli bir mekâna aldı”⁵³ demektir. Ayet-i kerîmede:

44 Muhtar Ömer, *Mu’cemu Luğat*, 1922.

45 Bk. Ezherî, *Tehzîb*, 10: 232-240; İbn Manzûr, *Sıhah*, 12: 510-515; Muhtar Ömer, *Mu’cemu Luğat*, 1922.

46 Ezherî, *Şihâh*, 10: 232-240; İbn Manzûr, *Sıhah*, 12: 510-515; Muhtar Ömer, *Mu’cemu Luğat*, 1922.

47 Muhtar Ömer, *Mu’cemu Luğat*, 1922.

48 Muhtar Ömer, *Mu’cemu Luğat*, 1922.

49 Fecr, 89 / 17.

50 Buḥârî, Ebu Abdillâh Muhammed b. İsmail, *Şaḥîḥu'l-Buḥârî*, İstanbul, 1992, Nikâh 80, Edeb 31, 85, Rikak 23; Müslim, İbn Haccac Ebu'l-Hüseyin el-Kuşeyrî, *Şaḥîḥi Müslim*, İstanbul, 1992, İmân 74, 75. Ayrıca bk. Ebu Davud, Süleyman b. Eş'as Sicistanî, *Sünenü Ebi Davud*, İstanbul, 1992; Edeb 123; Tirmîzî, Muhammed b. İsa b. Serve, *es-Sünenü't-Tirmîzî*, İstanbul, 1992 Kiyâmet 50; İbn Mâce, Muhammed b. Yezid Kazvinî, *Süneni İbn Mâce*, İstanbul, 1992, Edeb 4.

51 Bk. Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Akçay Yayınları., Ankara, 1995, 2: 290.

52 Cevherî, *Şihâh*, 4: 2020; Muhtar Ömer, *Mu’cemu Luğat*, 1922.

53 Cevherî, *Şihâh*, 4: 2020; Muhtar Ömer, *Mu’cemu Luğat*, 1922.

سَيِّئَاتِكُمْ وَنُدْخِلْكُمْ مُدْخَلًا كَرِيمًا إِنَّ تَجْتَنِبُوا كَبَائِرَ مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ نُكَفِّرْ عَنْكُمْ
büyük günahlardan kaçınırsanız sizin küçük günahlarınızı örteriz ve sizi de-
ğerli bir yere koyarız⁵⁴ denilmektedir. Ayette geçen مُدْخَلًا كَرِيمًا “değerli, güzel
bir yer”⁵⁵ anlamındadır.

KRM/م ر م kökünün, sulâsî mezîd fiil formu “تَكْرَمٌ - تَكْرَمًا” şeklinde ise şu
anlamlara gelmektedir:

İyilik etmekte gayret etmek, kendini zorlamak anlamında kullanılmıştır.⁵⁶
“تَكْرَمَ الشَّخْصُ: تَكَلَّفَ الْكِرْمَ” yani, “kişi kerem, iyilik etmede kendini zorladı”⁵⁷ an-
lamına gelmektedir. Arapça bir şiirde şöyle denilmiştir:

تَكْرَمٌ لَتَعْتَادَ الْجَمِيلَ فَلَنْ تَرَى أَخَا كَرَمٍ إِلَّا بَأْنَ يَتَكْرَمَا

*Güzel gelenek olması için ikram etmekte kendini zorla,
çünkü kerim bir kardeş, ancak böyle yapar görürsün.*⁵⁸

Lütuf etmek, faziletli davranmak anlamında kullanılmıştır.⁵⁹ Birinci mad-
dede verilen örnekte, “تَكْرَمَ الشَّخْصُ: أَي تَلَطَّفَ وَتَفَضَّلَ وَتَعَامَلَ بِبُئْلِ” yani “kişi lütuf etti,
faziletli davrandı ve asilane davrandı”⁶⁰ anlamlarına gelir. Başka bir örnekte:
“لَوْ تَكْرَمْتَ بِالْجَوَابِ” yani “cevap vermekle lütfetsen”.⁶¹ “تَكْرَمَ عَلَى تَلْمِيذِهِ بِهَدِيَّةٍ ثَمِينَةٍ,⁶²
denildiğinde yani, “öğrencisine değerli bir hediye vererek lütufta bulundu”⁶²
anlamındadır.

Son olarak tenzih, uzaklaşmak manasına gelmektedir.⁶³ Örneğin: تَكْرَمَ فُلَانٌ
يَاكْرَهُ نَفْسَهُ وَإِذَا تَنَزَّهَ وَأَكْرَمَ نَفْسَهُ عَنِ الشَّائِنَاتِ
yani “falan kişi, kendisini rencide edecek,
kötüleyecek şeyden uzaklaştırdı”⁶⁴ anlamında kullanılmıştır.

KRM/م ر م kökünün, sulâsî mezîd fiil formunun sonuncu babı olan “
إِسْتَكْرَمَ - إِسْتَكْرَمًا” şeklinde ise şu anlamlara gelmektedir:

Talep etmek, istemek, arzu etmek anlamında kullanılmıştır.⁶⁵ Örneğin:
“إِسْتَكْرَمَ الشَّيْءُ: أَي طَلَبَهُ كَرِيمًا” denildiğinde bu, “kerim olmasını istedi”⁶⁶ manası-
nadır.

54 en-Nisâ, 4/31.

55 Bk. Diyanet İşleri Başkanlığı, *Kur'an Yolu Meali*, DİBY. 2014, 2: 258.

56 Ferâhidî, *Kitabu'l-Ayn*, 4: 24; İbn Manzûr, *Lisân*, 12: 511-512; Ezherî, *Tehzîb*, 10: 232-240;
Muhtar Ömer, *Mu'cemu Luğat*, 1922.

57 Ferâhidî, *Kitabu'l-Ayn*, 4: 24; İbn Manzûr, *Lisân*, 12: 511-512; Ezherî, *Tehzîb*, 10: 232-240;
Muhtar Ömer, *Mu'cemu Luğat*, 1922.

58 Cevherî, *Şihâh*, 4: 2021; İbn Manzûr, *Lisân*, 12: 511-512.

59 İbn Side, *Muhkem*, 7: 28; Muhtar Ömer, *Mu'cemu Luğat*, 1922.

60 İbn Side, *Muhkem*, 7: 28; Muhtar Ömer, *Mu'cemu Luğat*, 1922.

61 Muhtar Ömer, *Mu'cemu Luğat*, 1922.

62 Muhtar Ömer, *Mu'cemu Luğat*, 1922.

63 Ferâhidî, *Kitabu'l-Ayn*, 4: 24; İbn Manzûr, *Lisân*, 12: 511-512; Ezherî, *Tehzîb*, 10: 232-240.

64 Ferâhidî, *Kitabu'l-Ayn*, 4: 24; İbn Manzûr, *Lisân*, 12: 511-512; Ezherî, *Tehzîb*, 10: 232-240.

65 Cevherî, *Şihâh*, 4: 2020

66 İbn Side, *Muhkem*, 7: 28; Cevherî, *Şihâh*, 4: 2021.

Herhangi birini, olduğu durum üzerinde bulmak anlamında kullanılmıştır. İشتكرمتُ فلاناً: أى وجدته كريماً denildiği zaman yani, “o’nu kerim olarak buldum”⁶⁷ demektir.

1.2.1.1.2. “KRM/م ك” Kökü İsim Formu

KRM/م ك” Kökü, الكرم formunda aşağıdaki manalara gelmektedir:

İlk olarak الكرم kelimesi, adi, alçak, şerefsiz, kötü ve cimri anlamına gelen “leîm” kelimesinin karşıtıdır. Dolayısıyla bu kelime, asalet, cömertlik, eli açıklık, şerefli ve kibar anlamlara gelmektedir.⁶⁸ “الكرم شرف الرجل: يقال قوم كرم” yani “el-Kerem kişinin şerefi demektir. Şöyle denilir: falan kavim (topluluk) şereflidir”.⁶⁹ Burada “kerem” şeref, asalet anlamlarında kullanılmıştır. İkinci bir örnek ise şöyledir: “هَذَا رَجُلٌ كَرِيمٌ أَبَاؤُهُ” yani “bu öyle bir adamdır ki ataları asildirler, şereflidirler”.⁷⁰

İkinci olarak, affetme, bağışlama anlamında kullanılmıştır. الكرم في الخلق هو الصَّفْحُ عَنِ الذَّنْبِ الْمَذْنِبِ yani “Ahlakça kerim olmak, hatalının hatasını affetmek, bağışlamak”.⁷¹ demektir. “Kerem” kelimesi, mastar bir isim olup, sıfat formunda gelebildiği gibi, müfred (tekil), cemi’(çoğul), müzekker (eril), müennes (dişil) için de gelmektedir.

“أى كريم كرم : كَذَلِكَ: الْأَثْنَانُ وَالْجَمْعُ وَالْمُؤَنَّثُ fakat anlamı aynı olmaktadır. Nitekim İbn Kuteybe: الكريم: الصَّفْحُ وَاللَّهُ تَعَالَى هُوَ الْكَرِيمُ الصَّفْحُ عَنْ ذُنُوبِ عِبَادِهِ el-Kerîm: es-Safüh demektir, Allah Teâla Kerîmdir, mü’min kullarının günahlarını affeder, bağışlar”.⁷² Müşahede edildiği gibi burada “kerîm” lafzı sıfat formunda gelmesine rağmen, yukarıda geçen kerem lafzıyla aynı anlamda kullanılmıştır.

Kerem kelimesinin başka bir kullanımı ise bir yerin düzgün, engebesiz ve temiz olması anlamındadır. أَرْضٌ مُنَارَةٌ مُتَقَاةٌ مِنَ الْحِجَارَةِ yani “el-Kerem: taş ve çalıdan temiz verimli olan arazi demektir”.⁷⁴

Ayrıca “kerem” kelimesinin başka bir kullanımı da atlarla ilgilidir. Örneğin: كَرْمُ الْفَرَسِ: أَنْ يَرِقَ جِلْدُهُ وَيَلِينَ شَعْرُهُ وَتَطْيِبَ رَائِحَتُهُ yani “Kerem’ül-Feres” denildiği zaman, şu anlama gelmektedir: “Cildi yumuşak, ince; kılı yumuşak; kokusu

67 İbn Side, *Muhkem*, 7: 28; Cevherî, *Şihâh*, 4: 2021.

68 Ferâhidî, *Kitabu'l-âyn*, 4: 24; İbn Manzûr, *Lisân*, 12: 511-512; İbn Düreyd, *Cemhere*, 2: 412; İbn Side, *Muhkem*, 7: 27.

69 İbn Manzûr, *Lisân*, 12: 511-512; el-İsfâhânî, *Mufredat*, 428-429.

70 Ezherî, *Tehzîb*, 10: 232-240; İbn Manzûr, *Lisân*, 12: 513.

71 Ezherî, *Tehzîb*, 10: 232-240; İbn Manzûr, *Lisân*, 12: 513.

72 İbn Manzûr, *Lisân*, 12: 512.

73 Ferâhidî, *Kitabu'l-âyn*, 4: 24; Ezherî, *Tehzîb*, 10: 237.

74 Ferâhidî, *Kitabu'l-âyn*, 4: 24; Ezherî, *Tehzîb*, 10: 237.

hoş at".⁷⁵ Burada "Kerem" kavramı atın bir sıfatı olarak yukarıda zikri geçen anlamlarda kullanılmıştır.

KRM/م ر م "ك" Kökü, أَلْكَزْمَةُ ج: أَلْكَزْمُ جج: أَلْكَزْمُ formunda aşağıdaki manalara gelmektedir:

Bu kelime أَلْكَزْمَةُ - أَلْكَزْمُ ilk olarak üzüm ve üzüm ağacı anlamlarında kullanılmıştır.⁷⁶ Arap şiirin birinde şöyle denilmiştir:

/إِذَا مِتُّ فَأَذْفِي إِلَى جَنْبِ كَرْمٍ تُرَوِي عِظَامِي بَعْدَ مَوْتِي عُرُوقَهَا

*Öldüğüm zaman, beni üzüm ağacının yanına gömün ki, kemiklerim onun kök dallarından doya doya içsin.*⁷⁷

Burada "kermet" kelimesi üzüm ağacı olarak kullanılmıştır. Şöyle bir söz mevcuttur: أَلْكَزْمَةُ الْبَلْدَةُ إِنَّمَا هِيَ كَرْمَةٌ وَنَخْلَةٌ yani "Bu memleketin, üzüm ve hurma ağacı boldur".⁷⁸

Bazı Arapça lügatlerde⁷⁹ şu hadis nakledilmiştir. Ebu Hüreyre'den rivayet edilen hadiste, Allah'ın Resulü şöyle buyurmuştur: "لَا تَسْمُوا الْعِنَبَ أَلْكَزْمَ فَإِنَّمَا /Üzümü, kerm ile isimlendirmeyin, çünkü kerm Müslüman kişidir".⁸⁰ Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed el- Ezherî (h.282-370), bu hadisle ilgili şu açıklamayı yapmaktadır: "Kerm" kelimesi, "Kerem" kelimesinin hafifletilmiş şeklidir ve "Kerem" kelimesi, gerçek olarak Yüce Allah'ın vasfı, dolaylı olarak da Allah'a inanan ve O'na teslim olan, boyun eğen kişilerin vasfıdır. Bu nedenle, insanların sarhoş olmasına, aralarına fitne, fesadın, kin ve nefretin girmesine sebep olacak şarabın, kendisinden alınan böyle bir ağaç türüne bu ismin verilmesi, Rasûlullah hoş görmemiş ve nehiy etmiştir. Dolayısıyla keremden müştak olan böyle bir isme, ancak iman sahibi kişi müstahak olmaktadır.⁸¹

Bu hadisle ilgili fikir beyan edelerden birisi de ez-Zemâhşerî'dir. O şunları söylemiştir: Allah'ın Resulü, bu sözleriyle, gerçekten i'nebe kerm denilemeyeceğini arzu etmemiş olabilir. Fakat şu ayetteki manayı, gayet kibar, nazik ve şık bir üslupla takrir ve teyit etmek istemiştir: /إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ /Allah katında en değerli olanınız O'na itaatsizlikten en fazla sakınanınızdır". Yani, bu

75 İbn Manzûr, *Lisân*, 12: 514

76 Ferâhidî, *Kitabu'l-âyn*, 4: 24; İbn Düreyd, *Cemhere*, 2: 412; İbn Side, *Muhkem*, 7: 27; Ezherî, *Tehzîb*, 235.

77 Ferâhidî, *Kitabu'l-âyn*, 4: 24; İbn Düreyd, *Cemhere*, 2: 412; İbn Side, *Muhkem*, 7: 27; Ezherî, *Tehzîb*, 235.

78 Ferâhidî, *Kitabu'l-âyn*, 4: 24; İbn Manzûr, *Lisân*, 12: 511-515.

79 Bk. İbn Manzûr, *Lisân*, 12: 514; Ezherî, *Tehzîb*, 235.

80 İbn Manzûr, *Lisân*, 12: 514; Ezherî, *Tehzîb*, 235.

81 İbn Manzûr, *Lisân*, 12: 514; Ezherî, *Tehzîb*, 235.

ayette yüce Allah'ın muttakilere vermiş olduğu sıfatta, başka bir şeyin ortak olmamasını istemiş olabilir.⁸²

Ayrıca *الْكَزْمُ* üzüm demektir:⁸³ *إِنْتُ الْكَزْمُ: أَيِ الْخَمْرِ* denildiğinde bundaki “ib-net’ul-kerm”(kermın kızı) şarap kastedilmiştir.⁸⁴ Çünkü şarap, genel olarak üzümünden imal edilmektedir.

الْكَزْمُ kelimesi; kolye, gerdanlık ve madalya anlamlarında kullanılmıştır.⁸⁵ *يُقَالُ رَتَيْتُ فِي عُنُقِهَا كَزْمًا حَسَنًا مِنْ لَوْلِي*, yani “boynunda, inciden yapılmış güzel bir kolye gördüm”.⁸⁶ Arpça bir şiirde şöyle denilmiştir:

لَقَدْ وَلَدَتْ عَسَّانُ ثَالِيَةَ الشَّوَى عَدُوْسَ السُّرَى لَا يَغْرِفُ الْكَزْمَ جِيْدَهَا

*Gassan, boynu kolye tanımamış, cildi bozuk göbeği biçimsiz birini doğurmuş.*⁸⁷

Şiirde geçen “kerm” gerdanlık anlamında kullanılmıştır.

Başka bir şiirde ise:

تَبَاهَى بِصَوْغٍ مِنْ كُزُومٍ وَفِضَّةٍ

*Gümüşten işlenmiş gerdanlığından dolayı övünüyor.*⁸⁸

الْكَزْمَةُ kelimesi, kalçanın yuvarlak kısmında bulunan ve kalçanın hızlı bir şekilde dönmesini sağlayan ve “eklem başı” diye isimlendirilen yuvarlak kemik ismi olarak gelmektedir.⁸⁹ Bir atın vasfında şöyle denilmiştir:

أَمْرَتْ عُرَيْرَاهُ وَنِيَطَتْ كُزُومُهُ إِلَى كَفَلِ رَابٍ وَصَلْبِ مُوتَيْ

*Güçlenmiş ayakları ve eklem başları, kuvvetli kalça ve güvenli bele bağlanmış.*⁹⁰

“Kerm”in çoğulu olan “kurum” kelimesi, şiirde “eklem başı” diye kullanılmıştır.

الْكَزْمَةُ kelimesi, son olarak bir yerleşim yerinin ismi olarak gelmiştir.⁹¹ Bir şiirde şöyle denilmiştir: *وَأَيْقَنْتُ أَنَّ الْجُودَ مِنْهُ سَجِيَّةٌ وَمَا عَشْتِ عَيْشًا مِثْلَ عَيْشِكَ بِاَلْكَزْمِ: أَيِ* Şiirde geçen “kerm” kelimesinin aslı, “kermet” olup zaruretten dolayı

82 İbn Manzûr, *Lisân*, 12: 514.

83 Ferâhidî, *Kitabu'l-âyn*, 4: 24; İbn Düreyd, *Cemhere*, 2: 412; Ezherî, *Tehzîb*, 235; İbn Manzûr, *Lisân*, 12: 514.

84 İbn Düreyd, *Cemhere*, 2: 412.

85 Ferâhidî, *Kitabu'l-âyn*, 4: 24; İbn Düreyd, *Cemhere*, 2: 412; Ezherî, *Tehzîb*, 237; İbn Manzûr, *Lisân*, 12: 514.

86 Ezherî, *Tehzîb*, 237.

87 İbn Düreyd, *Cemhere*, 2: 412; İbn Manzûr, *Lisân*, 12: 514.

88 İbn Side, *Muhkem*, 7: 27; Ezherî, *Tehzîb*, 235; İbn Manzûr, *Lisân*, 12: 514.

89 Cevherî, *Şihâh*, 2020; İbn Manzûr, *Lisân*, 12: 514.

90 Cevherî, *Şihâh*, 2020; İbn Manzûr, *Lisân*, 12: 514.

91 İbn Side, *Muhkem*, 7: 30; Ezherî, *Tehzîb*, 238; Cevherî, *Şihâh*, 2020; İbn Manzûr, *Lisân*, 12: 515.

tâ harfi oradan hazf edilmiştir.⁹² İbn Arabî: “Kermet, Yemâme’den ayrılan bir yerin imidir”⁹³ demiştir.

KRM/م ر ك” Kökü, أَكْرَامَةٌ formunda ise aşağıdaki manalara gelmektedir:

أَكْرَامَةٌ yani, ikram, iyilik ve cömertlik için isim olarak gelmiştir.⁹⁴ مِثْلُ الطَّاعَةِ لِلِإِطَاعَةِ yani, nasıl ki “et-Ta’et”, “ita’ete” isim gelmiş ise yukarıdaki örneğimizde böyle gelmiştir. لَهُ عَلَيَّ كَرَامَةٌ : أَي عَزَاةٌ böyle bir söz denildiği zaman yani, “onun, üzerimde ikramı, iyiliği vardır”.⁹⁵ demektir.

أَكْرَامَةٌ kelimesi, küp, tencere ve benzeri eşyaların kapaklarına isim olarak gelmiştir. Şöyle deniliyor: الطَّبَقُ يُوضَعُ عَلَى رَأْسِ الْحُبِّ. yani, “el-Keramet; küp, tencerenin üzerine bırakılacak bir kaptır.”⁹⁶

كَرَامَةٌ lafzı, memnuniyeti, hoşnutluğu bildirmek için de kullanılmıştır.⁹⁷ Şöyle denilir: كَرَامَةٌ حُبًّا وَكَرَامَةٌ يَمْنًا yani “evet, memnuniyetle, seve seve.”⁹⁸ demektir.

أَلْمَكْرَمَةُ ’ أَلْمَكْرَمَةُ ’ أَلْمَكْرَمَةُ bu üç formattaki isimler aynı manayı ifade ederler ve ikram, iyilik anlamına delalet ederler.⁹⁹

أَلْمَكْرَمَانُ kelimesi, أَلْمَكْرِمِ manasında olup أَلْمَلَأْمَانُ kelimesinin zıddıdır.

أَلْمَكْرَمَانُ kelimesi, aşağıdaki anlamlara gelmektedir:

أَلْمَكْرَمَانُ : أَلْمَكْرَمَانُ Bu kelime ilk olarak din ve ırzı, namusu karşılayacak şekilde kullanılmıştır.¹⁰⁰

أَلْمَكْرَمَانُ : أَلْمَكْرَمَانُ ikinci olarak da kalp ve ciğeri kastedilerek kullanılmıştır.¹⁰¹

أَلْمَكْرَمَانُ : أَلْمَكْرَمَانُ son olarak, Kâbe’nin rüknü ve Haceri’l-Esved karşılamak amacıyla kullanılmıştır.¹⁰²

كَرِيمَانُ kelimesi, bir hadise : خَيْرُ النَّاسِ يَوْمَئِذٍ مُّؤْمِنٌ بَيْنَ كَرِيمَيْنِ /O zaman insanların en hayırlısı iki kerim arasında olanlardır” dayanılarak üç manaya gelebileceğini ifade edilmiştir:

هُمَا الْحَجُّ وَالْجِهَادُ Hac ve cihattır.¹⁰³

92 Ezherî, *Tehzîb*, 238; Cevherî, *Şihâh*, 2020; İbn Manzûr, *Lisân*,12: 515.

93 İbn Side, *Muhkem*, 7: 30; İbn Manzûr, *Lisân*,12: 516.

94 Ferâhidî, *Kitabu’l-âyn*, 4: 24; İbn Side, *Muhkem*, 7: 30; İbn Manzûr, *Lisân*,12: 516.

95 Ferâhidî, *Kitabu’l-âyn*, 4: 24; İbn Side, *Muhkem*, 7: 29; İbn Manzûr, *Lisân*,12: 515; Ezherî, *Tehzîb*,10: 238; Muhtar Ömer, *Mu’cemu Luğat*,1923.

96 Ferâhidî, *Kitabu’l-âyn*, 4: 24; İbn Side, *Muhkem*, 7: 29; İbn Manzûr, *Lisân*,12: 515.

97 Ezherî, *Tehzîb*,10: 238; Muhtar Ömer, *Mu’cemu Luğat*,1923.

98 Ezherî, *Tehzîb*,10: 238; Muhtar Ömer, *Mu’cemu Luğat*,1923.

99 İbn Side, *Muhkem*, 7: 29; Ezherî, *Tehzîb*,10: 238.

100 Muhtar Ömer, *Mu’cemu Luğat*,1923.

101 Muhtar Ömer, *Mu’cemu Luğat*,1923.

102 Muhtar Ömer, *Mu’cemu Luğat*,1923.

103 Ezherî, *Tehzîb*,10: 240.

هُمَا فَرَسَانِ يَغْزُو عَلَيْهِمَا Onlara binerek savaşılacağı iki attır.¹⁰⁴

هُمَا أَبَانِ مُؤْمِنَانِ كَرِيمَانِ Her ikisi de mümin ve kerim olan ana babadır.¹⁰⁵

كِرْمَانِ . كِرْمَانِ Bu iki formatta gelen kelimeler, Fars diyarında (İran) bir yerleşim yerinin ismidirler.¹⁰⁶

كِرِيمٌ م: كَرِيمَةٌ ج: كُرَامٌ kelimeleri aşağıdaki anlamları ifade etmektedirler:

el-Kerîm lafzı, Yüce Allah'ın güzel isim ve sıfatı olarak, gelmiştir.¹⁰⁷ isim ve sıfat olarak geldiği zaman; nimeti, ihsanı, merhameti ve bağışlaması bol olan demektir.¹⁰⁸ Örneğin: مَا عَزَّكَ بِرَبِّكَ الْكَرِيمِ “Kerîm (yani, kusurları bağışlayan) Rabbine karşı seni aldatan nedir?”.¹⁰⁹ Bu ayeti kerimede Cenabi Allah'a isim olarak varit olan “el-kerîm” lafzı, bağışlaması bol olan anlamındadır.¹¹⁰

Eli açık, mert anlamında kullanılmıştır: رَجُلٌ كَرِيمٌ denildiğinde yani “adam merttir, eli açıktır.”

Kerîm kelimesi, güzel anlamında kullanılmıştır. Nitekim ayette: “وَنُدْخِلْكُمْ/وَنُدْخِلْكُمْ وَنُدْخِلْكُمْ وَنُدْخِلْكُمْ/ Ve sizi kerîm bir medhale (yani, güzel bir yere: cennete) sokarız.”¹¹¹ (en-Nisâ, 4/3) denilmektedir.

Kerîm kelimesi, Faydalı ve değerli anlamında kullanılmıştır.¹¹² Bir ayette: “أَوَلَمْ يَرَوْا إِلَى الْأَرْضِ كَمْ أَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجِ كَرِيمٍ/ Peki o inkârcılar yeryüzüne hiç bakmazlar mı? Orada her türden nice değerli bitkiler çıkarmışsınızdır.”¹¹³ Burada kerîm bitki çeşidine vasıf olarak gelmiş ve değerli olmasıyla nitelemiştir.

Kerim kelimesinin bir başka kullanımı ise hatim, mühür anlamındadır.¹¹⁴ Ayette: “إِنِّي أَلْقِي إِلَيْكَ كِتَابًا كَرِيمًا/ Doğrusu bana kerîm (yani, mühürlü) bir mektup bırakıldı.”¹¹⁵ Kerîm burada mühür niteliğini taşımaktadır.

Kerîm kavramının bir kullanımı ise çokluk bolluk anlamındadır.¹¹⁶ Örneğin: “وَأَعْتَدْنَا لَهَا رِزْقًا كَرِيمًا/ Ayrıca onun için değerli ve bol bir nasip de hazırladık.”¹¹⁷

104 Ezherî, *Tehzîb*,10: 240.

105 Ezherî, *Tehzîb*,10: 240.

106 Ezherî, *Tehzîb*,10: 240.

107 İbn Manzûr, *Lisân*,12: 515; Ezherî, *Tehzîb*,10: 233; İsfâhânî, *Müfredat*, 428.

108 İsfâhânî, *Müfredat*, 428.

109 el-İnfîtâr, 82/6.

110 İsfâhânî, *Müfredat*, 428; İbn Manzûr, *Lisân*,12: 515;Ezherî, *Tehzîb*,10: 233.

111 en-Nisâ, 4/3.

112 Ezherî, *Tehzîb*,10: 233; İbn Düreyd, *Cemhere*, 2: 412.

113 eş-Şuarâ, 26/7.

114 Ezherî, *Tehzîb*,10: 233.

115 en-Neml, 27/29.

116 Ezherî, *Şîhâh*,10: 233; İbn Manzûr, *Lisân*,12: 515; İsfâhânî, *Müfredat*, 428.

117 el-Ahzâb, 33/ 31.

Kerîm kelimesi, azamet, yücelik anlamında da kullanılmıştır.¹¹⁸ Ayette: “رَبُّ الْعَرْشِ الْكَرِيمِ/büyük ve azim arşın Rabbi”¹¹⁹ demektir.

Kerîm kelimesinin, bir kullanım şekli ise yumuşak, sakinlik anlamındadır.¹²⁰ Bir ayette: وَقُلْ لَهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا /ikisine de yumuşak bir söz söyle.”¹²¹ Burada geçen “kavlen kerimen”; “kavlen leyyinen”¹²² anlamındadır.

Kerîm kavramı, Kur’ân’ın sıfatı olarak da gelmektedir.¹²³ Nitekim ayette: “إِنَّهُ لَقُرْآنٌ كَرِيمٌ /muhakkak o, değeri çok yüce Kur’ân’dır”¹²⁴ burada kerîm, Kur’ân’a sıfat olmuştur. Bundan dolayıdır ki bu sıfat Kur’ân’la özdeşleşmiş olup, çoğu zaman bu isim tamlamasıyla (Kur’ân’ı-Kerîm) anılmaktadır. Kur’ân’ı Mübin’de bulunan hidayet, hikmet, beyan ve değerli ilimlerin bulunduğundan, böyle bir sıfatla isimlendirilmiştir.¹²⁵

Kerîm kavramı, son olarak şerefli, asaletli, soylu anlamlara gelmektedir.¹²⁶ Bu kelimeler kullanıldığı zaman, kişinin soylu, asil ve eşraf bir sülaleden geldiğini bildirmektedirler. Şöyle denildiği zaman: هَذَا الرَّجُلُ كَرِيمٌ أَبَانُهُ yani, “bu adamın ataları asildirler, şerefli dirler”¹²⁷ demektir.

Kerîme kelimesi, kıymetli, değerli anlamında kullanılmıştır.¹²⁸ Dolayısıyla insan için değerli ve kıymetli olan her şey bu isimle anılabilir. Zekâtla ilgili hadiste: وَإِتَّقِ كَرَائِمَ أَمْوَالِهِمْ: أَي نَفَائِسَهَا yani, “sahibi katında kıymetli ve değerli olan dan sakın!” Buradaki “keraim” kelimesi “kerime” kelimesinin çoğulu olup değerli anlamındadır.¹²⁹

الْكَرِيمَةُ kelimesi, aynı zamanda kişinin atalarının asil olduklarını bildirmektedir.¹³⁰ الْكَرِيمَةُ: الرَّجُلُ الْحَسِيبُ yani, “el-kerime soylu, asil kişi” demektir.¹³¹ Aşağıda zikredilen hadis: إِذَا آتَاكُمْ كَرِيمَةٌ قَوْمِهِ فَأَكْرَمُهُ/bir topluluğun şerifi, hasibi size geldiği zaman ona ikramda/iyilikte bulunun.” bu anlamı teyit etmektedir. Nitekim şiirin birinde şöyle denilmiştir:

وَأَرَى كَرِيمَكَ لَأَكْرِمَةَ دُونَهُ وَأَرَى بِلَادَكَ مَنَقَعِ الْجَوَادِ

118 Ezherî, *Tehzîb*,10: 233; İbn Manzûr, *Lisân*,12: 515; İsfâhânî, *Müfredat*, 428.

119 el-Mü’minûn, 23/116.

120 Ezherî, *Tehzîb*,10: 240; İbn Manzûr, *Lisân*,12: 513; İsfâhânî, *Müfredat*, 428-429.

121 el-İsrâ, 17/23.

122 İsfâhânî, *Müfredat*, 428-429.

123 Ezherî, *Tehzîb*,10: 240; İbn Manzûr, *Lisân*,12: 513; İsfâhânî, *Müfredat*, 428-429.

124 el-Vakiâ, 56/77.

125 Bk. İbn Manzûr, *Lisân*,12: 513; Muhtar Ömer, *Mu’cemu Luğat*,1923.

126 Ferâhidî, *Kitabu’l-âyn*, 4: 24; İsfâhânî, *Müfredat*, 428; İbn Manzûr, *Lisân*,12: 513.

127 Ezherî, *Tehzîb*,10: 240; İbn Manzûr, *Lisân*,12: 511.

128 Ezherî, *Tehzîb*,10: 240; İbn Düreyd, *Cemhere*, 2: 412.

129 İbn Manzûr, *Lisân*,12: 512.

130 İbn Manzûr, *Lisân*,12: 513; Ezherî, *Tehzîb*,10: 240.

131 İbn Manzûr, *Lisân*,12: 513; Ezherî, *Tehzîb*,10: 240.

*Senin asil soyuna denk her hangi bir soyun olmadığını görüyorum ve senin memleketin asil soyluların toplandığı yerdir.*¹³²

Bu şiirde geçen “kerime” lafzı hasib, asil manalarında kullanılmıştır.

Ayrıca bir hadiste “kerime” kelimesinin tesniyesi olan “kerimeteyn” gelmiştir. Bundan neyin kastedildiğini yine Arapça lügatlere müracaat etmek lazımdır. Zikredilen hadis kutsi bir hadis olup sözleri şöyledir: *إِنَّ اللَّهَ يَقُولُ: إِذَا أَنَا أَخَذْتُ مِنْ عَبْدِي كَرِيمَتِيَهُ وَهُوَ بِهَمَا ضَيْنٍ فَصَبْرِي لَمْ أَزُصْ لَهُ بِهَمَا ثَوَاباً دُونَ الْجَنَّةِ* Yüce Allah buyuruyor ki: “Kulumdan her iki kerimesini (gözlerini) aldığım zaman, o da üzüntülü olmasına rağmen, sevabını umarak sabretmişse, ona cennet dışında bir mükâfat vermeyeyazı olmam.”¹³³ Buradaki “kerimeteyn” iki göz olarak yorumlanmıştır.¹³⁴

KRM/م ك” Kökünün, مَكْرَمَةٌ/مَكْرَمَةٌ ج: مَكْرَمَاتٌ/مَكْرِمٌ isim formu ise yine, güzel ahlakı, erdemi ifade etmektedir. Bir hadiste Allah’ın Resulü: *إِنَّمَا بُعِثْتُ لِأَتَمِّمَ* Ben, ancak güzel ahlakı tamamlamak için gönderildim.” buyurmaktadır.

Ayrıca *أَرْضٌ مَكْرَمَةٌ: أَي طَيِّبَةٌ* denildiğinde yani, “verimli yer, toprak” demektir.

1.2.2. Arapça - Türkçe Sözlüklerde “KRM/م ك” Kökü

Arapça-Türkçe sözlüklerde “KRM/م ك” köküne verilen karşılıkları şöyle sıralamak mümkündür.¹³⁵

1.2.2.1. “KRM/م ك” Kökü Fiil Formu (Sulâsî Mücerred)

كَرَمًا . كَرَمًا

1. Kerem sahibi olmak.
2. . .: Birine üstün gelmek.

كَرَمًا . كَرَمًا كَرَامَةً

1. Cömert olmak.: *الشَّيْءُ* -
2. İyi ve Ahlaklı olmak.

132 İbn Manzûr, *Lisân*,12: 513; Ezherî, *Tehzîb*,10: 240.

133 Buharî, *Marzâ*, 7.

134 Bk. Ezherî, *Tehzîb*,10: 232-240; İbn Manzûr, *Lisân*,12: 513; Muhtar Ömer, *Mu’cemu Luğat*,1923.

135 Bundan sonra ele alınan kelimenin anlamını şu eserlerden istifade ederek verilecektir: Bekir Topaloğlu-Hayrettin Karaman, *Arapça - Türkçe Yeni Kamus*, (21. baskı), Ensar neşriyat Yay., İstanbul, 1969, 369; Sarı, Mevlud, *el-Mevarid*, Bahar Yay., İstanbul, 1982, 775-776; Kom: Hüseyin Atay-İbrahim Atay-Mustafa Atay, *Arapça-Türkçe Büyük Lügat*, Hilal Matbaası, Ankara, 1981, 2: 1021-1023; Mutcalı, Serdar, *el-Mu’cem; Arapça-Türkçe Sözlük*, Dağarcık Yay., İstanbul, 1995, 756-757; Arif Erkan, *el-Beyan; Büyük Arapça-Türkçe Lügat*, Yasin Yay., İstanbul, 2004, 2: 1957-1957; Mehmet Maksudoğlu, *Arapça-Türkçe Öğretici Sözlük*, (1. baskı), Ensar Yay., İstanbul, 2013, 636-637; Mehmet Kanar, *Arapça - Türkçe Sözlük*, (1. baskı), Say. Yay., İstanbul, 2009, 1452-1453.

3. Kıymetli olmak.

4. Kolayca vermek.

5. Bulut çok yağmurlu olmak. : السَّحَابُ -

1.2.2.2. “KRM/م ك ر” Kökü Fiil Formu (Sulâsî Mezîd)

: أَكْرَمَ - إِكْرَامًا

1. Saygı göstermek.

2. Şerefliendirmek.

3. - (ب) cömertçe vermek, ikram etmek lütfetmek.

4. - (عَنْ) kendisini (نَفْسَهُ) den korumak, muhafaza etmek

: تَكْرِمًا - تَكْرِيمًا

1. Saygı göstermek.

2. Hürmet etmek.

3. - (عَلَى) e karşı üstün gelmek.

4. Onurlandırmak, şerefliendirmek. - كَرَّمَ اللهُ وَجْهَهُ -

5. ...için, ...iyiliğine / hatırına / şerefine. تَكْرِيمًا لَهُ

6. - السَّحَابُ : Bulut çok yağmur getirdi.

7. Mahsul bereketli oldu.

8. - الأَكْرَامُ : Allah'ın sıfatı olarak, şerefli ve değerli, yaratıklarına karşılık beklemezsizin nimet veren, fazlı ve nimeti tam olan demektir.

: كَرَمًا - كَيْرَامًا - كِرَامًا - مُكَارَمَةً

1. Cömertlikte rekabet etmek.

2. Saygı göstermek.

3. Nazik davranmak.

4. Birisini (ب) hediye ile ödüllendirmek.

: تَكْرُمًا - تَكْرِيمًا

1. Cömert gibi davranmak.

2. - (ب) yaparak kibarlık/ naziklik göstermek.

3. - (عَلَى) birisine (ب) i ikram etmek, cömertçe vermek.

4. - (عَنْ) den kaçınmak

1.2.2.3. “KRM/م ك ر” Kökünün İsim Formu

الكَرْمُ :

1. Cömertlik, eliaçıklık.
2. Asalet, soyluluk. (كَرْمُ الْمُحْتَدِ)
3. Kibarlık, naziklik. (كَرْمًا/بِكْرَمٍ) kibarca, nazikçe.
4. Bereket, cömert.
5. (كَرْمُ الْأَخْلَاقِ) yüce gönüllülük, asillik.

الْكَرْمَةُ ج: الْكَرْمُ جج: الْكُرْمُ

1. Yaş üzüm.
2. Üzüm bağı, asma.
3. Bahçe, bostan.
4. Gerdanlık.
5. بِنْتُ الْكَرْمِ : şarap.

الْكَرَامَةُ:

1. Şeref, onur.
2. Saygınlık, itibar.
3. Asalet, soyluluk.
4. cömertlik, eliaçıklık.
5. - (كَرَامَاتٌ) keramet *tasavvuf*.
6. - (كَرَامَةٌ لَكَ) senin için, senin iyiliğine / hatırına.
7. - (حُبًّا وَكَرَامَةً) memnuniyetle, seve seve.

الْأَكْرُومَةُ - الْمَكْرُومَةُ - الْمَكْرُمُ

1. Şerefli / asil davranış.
2. - (مَكَارِمُ الْأَخْلَاقِ) ahlaki değerler, güzel ahlak.
3. - (أَرْضٌ مَكْرَمَةٌ) değerli / verimli yer.

الْمَكْرَمَانُ:

كَرِيمَانُ:

1. Hac ve cihat.

كَرْمَانُ - كِرْمَانُ:

كِرِيمٌ م: كَرِيمَةٌ ج: كُرَامٌ

1. Cömert, eliaçık.
2. Misafirperver, konuksever.
3. İyiliksever.
4. Şerefli, onurlu.
5. Asil, soylu. كِرِيمُ الْأَصْلِ
6. Kibar, nazik.
7. Değerli, kıymetli. حَجَرٌ كَرِيمٌ : Değerli taş, - الْمَعَادِنُ الْكَرِيمَةُ : Değerli madenler
8. - الْقَارِئُ الْكَرِيمُ : Sayın / sevgili okuyucu, - الْمُشَاهِدُونَ الْكَرَامُ : Sayın seyirciler.
9. Yüce gönüllü, asil ruhlu olmak (كِرِيمٌ الْأَخْلَاقِ):
10. - دَخَلَ كَرِيمٌ : Helal kazanç.
11. - مَرَّ مُرُورٌ الْكَرَامُ : Durmadan / katılmadan geçti.
12. - الْكَرِيمُ : Nimet ve ihsanı bol olan, kerem sahibi
13. - الْكَرِيمُ : Allah'ın esmâu'l- Husnası
14. - كَرِيمَةٌ : Şerefli uzuv.
15. - كَرِيمَةٌ : Kız- kız evlat.
16. - كَرِيمَتَانِ : İki göz.
17. - كَرِيمَاتٌ Burunlar.

مُكْرَمٌ م: مُكْرَمَةٌ

1. Muhterem, saygıdeğer.
2. Şerefli, onurlu.
3. - الْمُكْرَمَةُ : Mekke şehrinin sıfatı.

1. 2. 3. Osmanlıca - Türkçe Sözlüklerde “KRM/ك ر م” Kökü

“KRM/ك ر م” kökünden türemiş kelimelere Osmanlıca-Türkçe sözlüklerde verilen karşılıklar belli bir tasnife tabi tutularak şöyle sıralamak mümkündür:¹³⁶

136 Osmanlıca-Türkçe sözlüklerdeki anlamları şu sözlüklerden araştırmaya çalıştık: Develioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi Yay., Ankara, 1993; Kom: Ali Nazima-Faik Reşad, *Mükemmel Osmanlı Lügati*, T.D.K. Yay, Ankara, ts.

İkrâm (a.i. kerem'den. c. ikrâmât):**İkrâm:** Hürmet, saygı gösterme.**İkrâm:** Ağırılama.**İkrâm:** Bir şeyi hediye, armağan olarak verme.**İkrâm:** Hesap dışı yapılan indirme.**İkrâmât (a.i. ikrâm'ın c.):** Hürmetler, saygı göstermeler, ağırılmalar.**İkrâmen (a.zf.):** İkrâm suretiyle, ikram olarak.**İkrâmiyye (a.i.):** Bahşişler; bağışlar.**İkrâmiyye (a.i.):** İkrâm olarak verilen para.**İkrâmiyye (a.i.):** Piyangodan çıkan şey**Keramet (a.i.c. kerâmât):****Keramet:** Kerem, bağış**Keramet:** İkrâm, ağırılama.**Keramet:** Velîlerin lüzumu ânında gösterdikleri fevkalâde hal.**Keramet:** Ermişçesine yapılan iş, hareket veya söylenen söz, fikir.**Sâhib - i keramet:** Keramet göstermiş kimse.**Kerâmet - i kevnîyye:** Kâinatın yaradılış mucizesi.**Kerâmet - i ma'rîfet:** Bilgi kerametleri.**Kerâmet - medâr (a.b.s.):** Keramet gösteren kimse.**Kerâmet - medâr (a.b.s.):** Uysal, iyiliksever kimse.**Kerem (a. i.) olarak****Kerem:** Asalet, asillik, soyluluk.**Kerem:** Cömertlik, el açıklığı,**Kerem:** Lütuf, bağış, bahşiş.**Kerem - güsterâne:** (a.f.zf.) cömertlikle, elaçıklığıyla.**Kerem - güsterî:** (a.f.b.i.) kerem-güsterlik, cömertlik, elaçıklığı.**Kerem - kâr:** (a.f.b.s.) kerem eden, lütfeden, elaçık olan, bağışlayan, cömert, verimli.

Kerem - kârâne: (a.f.zf.) kerem - kârcasına, kerem sahibine yakışacak surette, elaçıklığı ile, cömertlikle.

Kerem - kârîjü: (a.f.b.i.) keremkârlık.

Kerem - perver: (a.f.b.s.) kerem eden, lütfeden, eli açık olan, bağışlayan, cömert, verimli.

Kerem - perverâne: (a.f.zf.) kerem sahibine yakışacak surette, elaçıklığıyla, cömertlikle, verimlilikle.

Kerem - perverî: (a.f.b.i.) kerem - perverlik, kerem sahibi olma, elaçıklığı, cömertlik, verimlilik.

Kerem - pişe: (a.f.b.s.) cömertçe davranan.

Kerem - güsterân: (a.f.b.s. ke-rem-güster'in c.) kerem sahipleri, cömertler, eliaçık olanlar.

Kerem kılmak: kerem etmek, iyilik etmek.

Kerîm (a.s. kerem'den. c. kiram, küremâ):

Kerîm: kerem sahibi, cömert, verimcil, eli açık.

Kerîm: ulu, büyük.

Kerîm: i. erkek adı. [müen."kerîme"]

Allah kerîm: Allah büyüktür.

Allah kerîm: Allah kerem sahibidir.

Allah kerîm: Allah verir.

Ku'ân-ı Kerîm: (Ulu kitap) Kur'ân.

Kerîm-âne (a.zf.) kerîm olan, kerem sahibine yakışır surette, kerimce.

Kerîme (a.i.c. kerâim):

Kerîme: âyet.

Kerîme: kız evlâd. ["mahdum" karşılığı].

Kerîme: Kız adı.

Kerîme-i târih: târihin kızı, mec. yurt.

Kerm (a. i. c. kürüm- kermiyye a. i.):

Kerm: Üzum çubuğu, asma; bağ kütüğü

Kerm: Bağ, bostan.

Kerm: Çalılık dolayısıyla zor sürülen toprak.

Kermiyye: (a.i.) bot. Asmagiller

Kiram (a.s. kerîm'in c.):

Kirâm: soydan gelenler, soyu temizler; ulular, şerefliiler.

Kirâm: Cömertler, eli açıklar, (bk: küremâ).

Kirm (f.i.):

Kirm: Kurt [böcek]

Kirm-i ebrîşîm: İpekböceği.

Kirm-i şeb-efrûz: Ateşböceği.

Kirm-i şeb-tâb: Ateşböceği.

Kirman (f.i.c.): Kurtlar.

Mükerrem (a.s. kerem 'den):

Mükerrem: Muhterem, aziz, sayın, saygıdeğer, sayılan; ululandırılan.

Mükerrem: Hürmet ve ta'zîme erişmiş.

Mükerrem: i. Erkek ve kadın adı.

Mekke-i mükerreme: Azîz Mekke şehri.

Mükerreme (a. s.): ["mükerrem" in müen.], (bk. mükerrem).

Mükerremen (a.zf.): ikram ile; saygı ile.

Mükrem (a.s. kerem'den):

Mükrem: İkrâm olunmuş.

Mükrem: ağırlandı.

Mükreme (a.s. kerem'den) ["mükrem" in müen.]. (bkz: mükrem).

Mükrim, Mükrime (a.s. kerem'den):

Mükrim, Mükrime: İkrâmıcı, ikram eden, edici.

Mükrim, Mükrime: Ağırlayan, ağırlayıcı; misâfirsever. (bkz: mih-mân-nüvâz).

Mükrim, Mükrime: i. [birincisi] erkek, [ikincisi] kadın adı.

Mükrim-âne (a.f.zf.): İkrâm ederek, ağırlayarak; misâfirsevirlikle.

Mükrimîn (a.i- mükrim'in c.): ikram edenler.

Mükrimîn: Ağırlayanlar, misafirseverler.

Mükrimîn: Erkek adı.

2. “KRM/م ر ك” Kökünün Kur’ân-ı Kerîmden Önceki Kullanımı

Kur’ân-ı Kerim itikat, ibadet ve muamelat kadar, ahlaki konulara da büyük önem vermiştir. Çünkü Kur’ân’ın muhtevasına bakıldığında, bu konuların birbirinden bağımsız alanlar olarak değerlendirilmediğini görülmüyor. Bu tür tasnifler İslam geleneğinde daha sonra ortaya çıkmış olup biraz da eğitim öğretim faaliyetinin zorunlu kıldığı ayrımlardır. Örneğin Kur’ân içerisinde itikadi, ameli ve ahlaki konuların her birini ayrı ayrı ilgilendirecek muhteva-ya sahip çeşitli ayetler bulunabildiği gibi, bunlardan bir kaçını veya tamamını kapsayacak şekilde ele alan bir tek ayete yahut ayetler grubuna rastlamak da mümkündür.

İtikadî temelini Allah’ın birliği inancına dayandıran İslam, müminlerden insan-Allah, insan-tabiat veya insan-insan ilişkilerinde itikadi, ameli ve ahlaki tutumlarını bu inanç etrafında oluşturmalarını ve şekillendirmelerini ister. Kur’ân’daki dine ve ahlaka ilgili olan kelimeler üzerine çalışanlar, onda din ve ahlak alanının birbirinden ayrılmadığını ve bunların bir bütün olarak değerlendirildiğini belirtmektedirler.

İslam öncesi cahiliyye dönemi şeklinde adlandırılan, putlara tapıcılık devrinde göçebe Araplar arasında çok tanrılara inanışın eseri olan garip adetler ve fikirler son derece revaçta idi. Bu konuda insanlara Abdullat, Abduluzza, Abdulmenat şeklinde isimlerin verilmesi, Kâbe’nin çıplak olarak tavaf edilmesi, bazı kişilerin kız çocuklarını diri diri toprağa gömmeleri gibi pek çok örnek sayılabilir. Bununla beraber o toplumdaki her türlü tutum ve davranışın bütünüyle kötü ve olumsuz olduğunu da söylenilmez. Örneğin zayıf ve düşkünlerin, Mekke’ye gelen yabancıları korunmasına yönelik faaliyetler yürüten ve “حِلْفُ الْفُضُولِ/Hilfu’l-Fudul” diye adlandırılan cemiyet, Hz. Peygamber’in nübüvvetten önce destekleyip katıldığı, nübüvvet sonrasında ise “Bugün de olsa onlara katılırim” dediği olumlu ve yararlı bir kuruluştur.¹³⁷ Bununla beraber ahlaki kokuşmuşluğun son kerteye dayandığı da bir gerçektir. İslam, ilahi mesajın ruhuyla bağdaşmadığı gerekçesiyle cahiliye devrine ait eski adet ve fikirlerin birçoğunu kesinlikle reddetmiş ve ortadan kaldırmayı amaçlamıştır. Ama bunlardan pek çoğunu da biçim ve özde değişiklikler yapmak suretiyle benimsemiş, onlara yepyeni mana ve muhtevalar kazandırmış; kısa bir süre sonra da bunlardan yeni İslami ahlak yasasına dâhil edilecek yüksek ahlaki fikirler çıkarmayı başarmıştır.¹³⁸

137 İbn Hişam, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyûb el-Basrî el-Misrî, *es-Siretu’n-Nebeuiyye*, (Thk. Mustafa es-Saka), Kahire, 1995, 1: 134; Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, İstanbul, 1982, 1: 190.

138 İzutsu Toshihiko, *Kur’an’da Dini ve Ahlakî Kavramlar*, (Çev. S. Ayaz), Pınar Yay. İstanbul 1984, 36.

Fedakârlık, cesaret, cömertlik, sözünde durma, doğruluk, sadakat ve sabır gibi ahlaki nitelikler evvel emirden beri Arapların değerli bilip yücelttikleri erdemler arasında sayılmakta ve cahiliye Arapları bu özelliklere sahip kişilere büyük bir saygı gösterip ve önem vermekteydiler. Kur' an bu ahlaki erdemleri aynen alarak kullandı, ama onlara yepyeni bir anlam ve işlev kazandırdı. Öreğin cahiliye Arapları arasında cömertlik, son derece makbul, önemli ve değer verilen bir erdemdi, ancak bu erdem İslam'dan önce ulvi bir içerik ve özden yoksundu.¹³⁹ Putperest Araplar cömertliği sırf cömertlik olsun diye yahut kabile rekabetlerinin bir sonucu olarak yaparlardı. Hele içip sarhoş oldukları zaman bu cömertlik mallarını saçıp savurma düzeyine ulaşır, kendilerini ve ailelerini, çoluk çocuklarını sersefil ve perişan bir vaziyete düşürmeye kadar varabiliyordu. Kur'ân cömertliğin hem sınırlarını belirledi, hem de ona yüce ve ulvi bir içerik kazandırdı. Artık bundan sonra cömertlik riya ve gösteriş için olmayacak, "desinler" amaçlı yapılmayacaktı. İnfakta, kabile rekabeti esas alınmayacaktı. Artık sehavet Allah için, onun hoşnutluğunu kazanma amacıyla ve ölçülü olarak yapılacaktı. Malını harcayan ne "eli boynuna dolanmış gibi" son derece cimri davranacak, ne de servetini har vurup harman savuracaktı. "Mallarını saçıp savuranlar şeytanla kardeş kabul edilecekti."¹⁴⁰ Cömertliğe ilişkin bu örneğin, diğer ahlaki erdemlerin tamamına da uyarlanabileceğini söylenebilir.

Bu araştırmada, yukarıda yalnızca bir kaçını zikredilen erdemlerle yakın bir ilişki içinde olan, dinin itikad ve ibadet kadar ahlaki alanını da ilgilendiren ve Kur' an bünyesinde önemli ahlaki erdemlerden biri sayılan ve "KRM/كرم" kökünden türeyen kavramlar olacaktır.

Bu kavramlardan biride Cahiliyye döneminde de kullanılmakta olan "kerîm" kavramıdır. Şimdi bu kavramın cahiliyye zamanında nasıl algılandığı birkaç örnekle açıklamaya çalışacağız.

"Kerîm" kavramının anlam alanını belirlemek için önce onun İslam öncesinde ifade ettiği manaları belirlememiz gerekir. Kur'ân'da yer alan kelimelerin İslam öncesinde taşımakta oldukları manaları tespitite bize yardımcı olacak ilk ve en temel kaynaklar cahiliye şiiri ve ulaşılması mümkün olan en eski lügatlerdir. Bizde bu çalışmamızda bu kaynaklara mümkün mertebe ulaşmaya çalışıp istifade edeceğiz.

Yukarıda da geçtiği gibi, cahiliye Arapları arasında "kerem"/cömertlik, son derece makbul, önemli ve değer verilen bir erdemdi, fakat bu erdem İslam gelmeden, yüce bir muhtevadan yoksundu¹⁴¹ Cahiliye Arapları cömertli-

139 Detaylı bilgi için bk. Mustafa Çağrı, "Ahlak" TDV Ansiklopedisi, Ankara 2010, 2: 1.

140 el-İsrâ, 17/26-29.

141 Bk, Çağrı, "Ahlak" TDV Ansiklopedisi, 2: 1.

ği sırf gösteriş/riya yahut aralarındaki rekabetinin bir sonucu olarak yaptılar. Nitekim o dönemin şairlerinde biri şunları söylemektedir:

نُدَافِعُ عَنْ أَحْسَابِنَا بِلُحْمِهَا وَأَلْبَانِهَا إِنَّ الْكَرَامَ لَا يَدْفَعُ

*Biz develerimizin etleriyle, sütleriyle ecdadımızdan gelen şerefimizi savunuyoruz. Çünkü “Kerîm” (şerefli kişi ecdadından gelen şerefi) savunur.*¹⁴²

Zuheyr b. Ebi Sulmâ da bir şiirinde “kerem” kavramını kullanarak şöyle demiş:

وَمَنْ يَعْتَرِبُ يَحْسِبُ عَدُوًّا صَدِيقَهُ وَمَنْ لَا يَكْرَمُ نَفْسَهُ لَا يَكْرَمُ

*Bir kimse gurbete çıktığı zaman düşmanı dost sanır. Kendine ikram etmeyene başkası ikram etmez.*¹⁴³

Aynı şair bir başka beytinde şöyle demektedir:

وَذَى خَطَلٍ فِي الْقَوْلِ يَحْسِبُ أَنَّهُ مُصِيبٌ فَمَا يُلِمُّ بِهِ فَهُوَ قَائِلُهُ

عَبَّئْتُ لَهُ حِلْمًا وَأَكْرَمْتُ غَيْرَهُوَأَعْرَضْتُ عَنْهُ وَهُوَ بَادٍ مُفَاتِلُهُ

Çokça konuşan kimse doğruyu söylediğini sanır dolayısıyla ağzına geleni söyler.

*Sen ona karşı yumuşak davranıp kendine keremde/iyilikte bulunurken o ise düşmanlığını gösterir.*¹⁴⁴

Cahiliye dönemin başka bir şairi olan Tarafa da “kerem” kelimesini bir şiirinde şöyle kullanmıştır:

وَنَكْرُ الْحَيْلَ فِي أَدْبَارِهَا يَوْمَ لَا يَعْطِفُ إِلَّا ذُو كَرَمٍ

*Atların geri dönmelerin ardından tekrar hücumla geçeriz böyle bir günde ancak kerem/şeref sahibi şefkat edebilir.*¹⁴⁵

Aynı şair başka bir şiirinde “kiram” kelimesini şu şekilde kullanmıştır:

أَرَى الْمَوْتَ يَغْتَامُ الْكَرَامَ وَيَضْطَفِي عَقِيلَةَ مَالِ الْفَاحِشِ الْمُتَشَدِّدِ

*Ölümün, kiram/insanları çekip aldığını ve aşırı cimri olanın da en değerli malını seçtiğini görüyorum.*¹⁴⁶ (ez-Zevzenî, 2003: 114).

Bir diğer şiirinde de bu kavramı kullandığını görüyoruz:

142 *Divânu'l-Hamâset/Şerhu'l-Merzukî*, (Thk.: Ahmed Emân ve Abdusselam Harun), Kahire, 1951, 4: 220; İzutsu Toshihiko, *Kur'ân'da, Allah ve İnsan*, (çev. Kürşad Atalar), Pınar Yay., 2012, 80.

143 el-A'alem Ebû Huccac Yusuf b. Süleyman b. İsa eş-Şentemerî, *Şerhu Divânî Zuheyr*, Matba'atu'l-Hâmîdiyye, Mısır, 1323, 32; Ebû Abdillâh Hüseyin b. Ahmed ez-Zevzenî, *Şerhü'l-Muallakatu'l-Aşer*, Dâru Mektebetu'l-Hayat, Beyrut, 1983, 153.

144 *Şerhu Divânî Zuheyr*, 32.

145 Zevzenî, *Şerhü'l-Muallakati's-Seb'a*, (Thk.: Muhammed el-Fadilî), el-Mektebetü'l-'Asriyye, Lübnan, 2003, 114.

146 Zevzenî, *Şerhü'l-Muallakati's-Seb'a*, 114.

فَلَوْ شَاءَ رَبِّي كُنْتُ قَيْسَ بْنَ خَالِدٍ وَلَوْ شَاءَ رَبِّي كُنْتُ عَمْرُو بْنَ مَرْثَدٍ
فَأَضْبَحْتُ ذَا مَالٍ كَثِيرٍ وَزَارَنِي بَنُونَ كِرَامٍ سَادَةٌ لِمَسْوَدٍ

Eğer, Rabbim dileseydi Halit oğlu Kays olurdum, yine dileseydi Mirsed oğlu Amr olurdum.

Ve böylece (onlar gibi) çok zengin biri olurdum ve soylu babanın¹⁴⁷ soylu evlatları beni ziyarete gelirdi.¹⁴⁸

Cahiliye dönemi şairlerinden olan ve uzun bir ömür yaşayan Lebid b. Ebî Râbia, bir ganimet malı paylaşan kavminin büyüğünü şöyle övmektedir:

فَضْلًا وَدُو كَرَمٍ يُعِينُ عَلَيَّ النَّدَى سَمْحٌ كَسُوبِ رِعَائِبٍ غَنَائِمَهَا

O, fazl ve kereminden mertçe verir müsamahakârdır arzu edenlerin isteklerini verir.¹⁴⁹

Amr b. Külsûm b. Malik ise “kerem” lafzını şu beytinde kullanmaktadır:

وَعَتَابًا وَكُلْثُومًا جَمِيعًا بِهِمْ نَلْنَا تَرَاثَ الْأَكْرَمِينَا

Kerem/şeref sahibi kimselerin mirasına, ‘Atab ve Gülsüm kabileleri sayesinde ulaştık.¹⁵⁰

Son olarak Antere b. şeddad, aşağıdaki beytinde yine “kerem” kavramını kullanmıştır:

وَإِذَا صَحَوْتُ فَمَا أَقْصِرُ عَنْ نَدَى وَكَمَا عَلِمْتَ سَمَائِلِي وَتَكْرَمِي

Ayıldığım zaman mertliğimden hiçbir şey kısmam, senin de bildiğin gibi bu, benim ahlakım ve keremim/iyiliğimdir.¹⁵¹

Yukarıda verilen örnekleri çoğaltmak mümkündür fakat konunun anlaşılması için yeterli olduğu kanaatindeyiz.

Müşahede edildiği gibi cahiliye dönemindeki kimseler “kerem”, “kerîm” kavramından anladıkları şey, samimiyetten uzak, gösteriş/riya ve aralarındaki rekabetinin bir sonucu. Nitekim bu durum, içip sarhoş oldukları zaman bu cömertlik mallarını saçıp savurma düzeyine ulaşır, kendilerini ve ailelerini, çoluk çocuklarını sersefil ve perişan bir vaziyete düşürmeye kadar varabiliyordu.

Bu bağlamda İzutsu şunları söylemektedir: “Cahiliye Arapları için şarap, talihin, üstün hediyelerinden biriydi. Cahiliye erkeklerinin ekseriyeti şarap düşkününü idi. Sürekli içerlerdi, huydu bu onlarda. Hattâ onlar, istedikleri gibi

147 Tarafa burada “soylu baba” derken kendisini kastetmektedir.

148 Zevzenî, *Şerhü'l-Muallakati's-Seb'a*, 119.

149 Zevzenî, *Şerhü'l-Muallakatu'l-Aşer*, 191.

150 Zevzenî, *Şerhü'l-Muallakatu'l-Aşer*, 216.

151 Zevzenî, *Şerhü'l-Muallakatu'l-Aşer*, 247.

şarap içmekle hem övünür hem de gurur duyarlardı. Çünkü bu, “cömert bir tabiatın” şaşmaz delili addedilirdi ve kerem/cömertlik putperestlik çağında Araplarca en âli biçimde ödüllendirilen şahsi faziletlerden biri idi.”¹⁵² Bu durumu şair Tarafa'nın şiirlerinde görmek mümkündür:

كَرِيمٌ يَرَوِي نَفْسَهُ فِي حَيَاتِهِسْتَغْلَمَ إِنِّ مَثْنَا عَدَاً أَيُّهَا الصَّدِي

Ben, hayat boyu şaraptan çıkmayan bir kerîm (asil yaradılışı) kişiyim.

*Yarın ölürsek, anlarsın hangimizin daha fazla susamış olduğunu.*¹⁵³

Görüldüğü gibi şair, malın israfına, ailelerin perişan olmasına, kısacası her kötülüğe sebep olabilen şarap içmeyi kerîmlikten addetmektedir.

Yukarıdaki düşüncenin aksine İslam'da hakikî “kerîm”, elindeki bütün varlığını, aklına estikçe ve düşünmeksizin heder etmeye cesaret eden kişi değildir. Hakiki “Kerîm”, o korkunç felâketin yaklaşan gününü (hesap günü) her daim aklında tutarak büyük ahlâki dürüstlük içinde hayatını idame ettiren kişidir. Kur'ân'ın, en mühim âyetlerinin birinde, kerîm kelimesini, “Allah'tan samimiyetle korkma” anlamındaki “takva” kavramı ile tanımlayış son derece ehemmiyetlidir. “Şüphesiz Allah indinde sizin en üstün olanınız, Allah'tan en fazla korkanınızdır. Allah her şeyi bilir. Her şeyden haberdardır.”¹⁵⁴

“Kerîm” kelimesi, Cahiliye zamanından beri, en yüksek değer içerikli kelimelerden biri idi. Anlamı da genel olarak, doğuştan asalet ile eli açıklık idi. Fakat ne var ki, İslâm'dan evvel hiç kimse, “asaleti”, “Allah korkusu” ile tanımlamayı düşünemezdi.¹⁵⁵ Çünkü o günkü insanları arasında, bir denge ve iyi bir nizamın muhafazasına giden mümkün tek birlik ilkesinin kavim ahlâki olduğu bir sosyal örgüde, tüm asilâne özellikler, kavmi oluşturan bireylerde değil, kavmin kendisinde bulunur addedilmekteydi. Gerçekten ahlâkî erdemlerin bireyde bulunan şahsi nitelikler olmasıdır. Hâlbuki Putperest Araplarda durum bu değildi. Onlar için ahlâkî faziletler, daha ziyade babalardan ve atalardan miras kalmış kıymetli toplumsal varlıklardı. Bir kişinin şeref/kerem yahut şanı/mecd daima ona, kavmi dâhilinde bir miras olarak gelirdi. O da, o şerefi incinmemiş ve hatta büyük ölçüde artmış olarak kendisinden sonra gelenlere aktarmasını gerektiren kutsi bir vazife ile vazifelendirilmiş hissedirdi kendisini. Nitekim söylenen şu şiir'in sözleri bunun ispatıdır:

“Şanımız bize atalardan mirastır. Biz de işte onu böyle yükselttik.”

152 İzutsu *Kur'ân'da, Allah ve İnsan*, 79.

153 Tarafa. Muallaka, m. 62.

154 el-Hucurat, 49/13.

155 İzutsu, *Kur'ân'da, Allah ve İnsan*, 82.

İzutsu'nun de dediği gibi, "Böyle bir sosyal düzende, şahsi değerlerin, şöhretlerini kendi kişisel çaba ve yiğitlikleriyle, yerleşik bir aileden herhangi bir yardım almadan elde edenlerin bulunduğu istisnai kategori hariç, kişinin ait olduğu kavmin asaletinden ayrı olarak düşünülmesi imkânsızdı."¹⁵⁶

Yukarıda kısa olarak değindiğimiz "kerîm" kavramının cahiliye dönemindeki yorumunda, dış görünüş itibariyle, cahili kafa, Müslüman kafasından bile daha eli açık ve iyiliksever gözükabilir. Fakat altta yatan nedenler tümünden farklıdır. İlkinde bu, kendinden memnuniyet ve kibirdir, örneğin: Cömertliği sırf gösteriş/riya yahut aralarındaki rekabetinin bir sonucu olarak yaparlardı, ikincisinde ise İlâhî bir sıfatın insanî tecellisidir. Örneğin: "Allah'tan samimiyetle korkma" duygusuyla yaparlardı. *وكم بينهما فرقا* / aralarında ne kadar da fark vardır!.

Sonuç olarak şunları söylemek mümkündür: Cahiliye Araplarının gözünde en önemli erdemlerden biri olan bu özellik, Kur'ânî bakış açısına göre, hiç de gerçek bir erdem değildir. O gerçek bir cömertlik bile değildir, çünkü kaynağında, düpedüz gurur ve kibir bulunmaktadır; bu da olsa olsa ancak cömertlik gösterisi yapma arzusunu yansıtabilir. Böyle biri, Kur'ân dilinde: "malını Allah'a ve ahiret gününe inandığı için değil, sadece gösteriş olsun diye harcayan" birisidir (İzutsu, 2012: 80-81). Nitekim böyleleri için Kur'ân şu malumatları bildirmektedir:

كَالَّذِي يُنْفِقُ مَالَهُ رِثَاءَ النَّاسِ وَلَا يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ / Allah'a ve ahiret gününe inanmayıp, insanlara gösteriş için malını sarfeden kimse gibi."¹⁵⁷ Bir başka yerde, elindekini böylesi bir gaye ile çarçur edenlerin ancak "şeytanın kardeşleri" oldukları açıkça ifade edilmektedir:

وَأْتِ ذَا الْقُرْبَىٰ حَقَّهُ وَالْمَسْكِينِ وَابْنَ السَّبِيلِ وَلَا تُبَذِّرْ تَبْذِيرًا إِنَّ الْمُبْتَدِرِينَ كَانُوا إِخْوَانَ الشَّيَاطِينِ وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِرَبِّهِ كَفُورًا

*"Yakınına, düşküne, yolcuya hakkını ver; elindekileri saçıp savurma. Saçıp savuranlar, şüphesiz şeytanlarla kardeş olmuş olurlar; şeytan ise Rabbine karşı pek nankördür."*¹⁵⁸

Burada Cahiliyenin en önemli ideali olan aşırı cömertliği asaletin açık göstergesi olarak somutlaştıran "kerîm" in, tamamen yeni ve farklı bir şeye dönüşmekte olduğunu görülmektedir. Burada bizzat cömertlik fikri büyük bir değişime uğramaktadır. Aynı zamanda ve bununla bağlantılı olarak da "kerîm" kelimesi, servetini körü kürüne, düşüncesizce ve sırf gösteriş olsun diye harcamak yerine, onu, belirli bir amaç için (ki yeni anlayışta gerçekten

156 İzutsu, *Kur'ân'da, Allah ve İnsan*, 94.

157 el-Bakara, 2/264.

158 el-İsrâ, 17/26-27.

asil bir amaçtır ve Allah yolunda (fî sebilillah) infak etmek olarak bilinir) harcamaktan hiç tereddüt etmeyen; aşırılıktan uzak durup israf ve cimrilik arasında bir orta yolu izlemeye özen gösteren ve bunu derin bir dini saik (takva) ile yapan samimi dindar Mümin için kullanılmaya başlamaktadır.¹⁵⁹

3. “KRM/ك ر م” Kökünün Kur’ân-ı Kerimde Kullanımı

Bu başlıkta Kur’ân’daki “KRM ك ر م” aslının müştaklarının istimleri tespit edip ve binalarıyla ilgili açıklamalar yapıldıktan sonra tefsir kaynaklarından “KRM ك ر م” kökünün Kur’ân’da ne gibi manalara gelebileceğine dair özellikle ilk dönem tefsirlerin müelliflerinin yorumlarına müracaat edilecek ve bu görüşler kök anlamlar doğrultusunda incelenecektir.

3. 1. Kur’ân-ı Kerimde “KRM/ك ر م” Kökü ve Müştakları

Kur’ân’ın birçok yerinde geçen “KRM ك ر م” köklü müştaklar; isim sığasında geldiği gibi fiil sığasında da gelmiştir. Fakat fiil sığasına nazaran isim sığaları daha fazla bir yekûn tutmaktadır. Kur’ân’da geçen “KRM ك ر م” köklü müştakların tümü sûlasî mezîd yapıdadır ve bunların geçtiği surelerin 21’si Mekki, 8’i de Medenidir.

“KRM ك ر م” kökü, Kur’ân’da 17 farklı türeviyle 29 surede, 46 ayette toplam 47 defa kullanılmıştır.¹⁶⁰ Bu türevler; 3 defa İsrâ suresinde, 3 defa Duhân suresinde, 3 defa Fecr suresinde, 2’şer defa Enfâl, Yusuf, Hacc, Şuara, Neml, Ahzab, Yâsîn, Rahman, Vakıa, Hadîd, Abese ve İnfitar surelerinde, 1’er defa da Nisa, Enbiya, Müminün, Nur, Furkan, Lokman, Sebe, Saffat, Hucurat, Zariyat, Hakka, Mearic Tekvir ve Âlak surelerinde geçmektedir. Bu kelimelerin³⁴’u Mekkî surelerde, 13’ü ise Medenî surelerde yer almaktadır.

Kur’ân-ı Kerim’de kullanılan “KRM ك ر م” köklü türevler geçtiği sure ve ayetleri farklı açılardan görebilmek için 3 farklı tablo oluşturulmuştur.

I. Tabloda Mushaf tertip sırasına göre Kur’ân-ı Kerim’de “KRM ك ر م” kökünün kullanıldığı sureler ve ayet bilgileri,

II. Tabloda kökün fiil formunda kullanılan türevlerine ait bilgiler,

III. Tabloda kökün isim formunda kullanılan türevlerine ait bilgiler,

“KRM ك ر م” kökün Kur’ân-ı Kerim’de geçtiği ayetlerin yer aldığı tablo şöyledir:

159 Detaylı bilgi için bkz. İzutsu, *Kur’ân’da, Allah ve İnsan*, 80-81.

160 Abdülbaki, M. Fuad, *el-Mu’cemu’l-Mufehres*, Çağrı Yayınları, İstanbul, ts. 602-603.

Tablo I:

KUR'ÂN-I KERİM'DE "ك ر م" KÖKÜNÜN GEÇTİĞİ AYETLER			
S. No	Sûre	Ayet	Tekrar
4	Nisa	31	1
8	Enfal	4, 74	2
12	Yusuf	21, 31	2
17	İsrâ	23, 62, 70	3
21	Enbiya	26	1
22	Hacc	18, 50	2
23	Müminün	116	1
24	Nur	26	1
25	Furkan	72	1
26	Şuara	7, 58	2
27	Neml	29, 40	2
31	Lokman	10	1
33	Ahzab	31, 44	2
34	Sebe	4	1
36	Yasin	11, 27	2
37	Saffat	42	1
44	Duhan	17, 26, 49	3
49	Hucurat	13	1
51	Zariyat	24	1
55	Rahman	27, 78	2
56	Vakia	44, 77	2
57	Hadid	11, 18	2
69	Hakka	40	1
70	Mearic	35	1
80	Abese	13, 16	2
81	Tekvir	19	1
82	İnfitar	6, 11	2
89	Fecr	15 (iki kez), 17	3
96	Alak	3	1
Toplam		47 Defa	

3. 1. 1. Kur'ân-ı Kerimde "KRM/ك ر م" Kökünün Fiil Formu

Kur'ân-i Kerim'de "KRM ك ر م" kökünün fiil formunda 6 türevi bulunmaktadır. Bu türevler 3 surede toplam 6 defa geçmektedir.¹⁶¹ Bunlar; mâzî, muzâri ve emr-i hazır sığalarındadır. Daha önce belirtildiği gibi bunların tamamı sûlasîdir. Kur'ân'da "KRM ك ر م" kökünün mâzî fiil formunda, tümü malum yapıda olmak üzere toplam 4 türevi mevcuttur. Bunlar İsrâ suresinde iki defa geçmekte olan "كُرْمًا , كُرْمًا" ve Fecr suresinde geçmekte olan, "أَكْرَمَهُ, أَكْرَمَنِي" sığalarıdır. Bu türevler Kur'ân-i Kerim'de sadece 4 defa geçmektedir. Kur'ân'da "KRM ك ر م" kökünün muzâri fiil formunda, "تُكْرِمُونَ" şeklinde malum yapıda sadece Fecr suresinin 17. Âyetinde bir defa geçmektedir.

"KRM ك ر م" kökünün emr-i hazır sığasında ise yalnız Yusuf suresinde أَكْرِمِي olarak bir kez kullanılmıştır. "KRM ك ر م" kökünün fiil formundaki tüm kullanımları aşağıda tablo halinde gösterilmektedir:

161 Abdalbaki, *Mu'cem*, 602.

Tablo II:

KUR'ÂN-I KERİM'DE "KRM م ر ك" KÖKÜNÜN Fİ'L FORMU						
	Fiil	Yapısı	Zamanı	Sure	Ayet	Tekrar
1	كَرَّمَتْ	Mâzî	Ma'lum	17/İsrâ	62	1
2	كَرَّمْنَا	Mâzî	///	17/İsrâ	70	1
3	أَكْرَمُهُ	Mâzî	///	89/Fecr	15	1
4	أَكْرَمَن	Mâzî	///	89/Fecr	15	1
5	تُكْرِمُونَ	Muzâri	///	89/Fecr	17	1
6	أَكْرِمِي	Emr-i Hazır	///	12/Yusuf	21	1
Toplam						

3. 1. 2. Kur'ân-ı Kerim'de "KRM/ م ر ك" Kökünün İsim Formu

Kur'ân-ı Kerim'de "KRM م ر ك" kökünün isim formunda 11 türevi bulunmaktadır. Bu türevler 29 surede toplam 41 *defa* geçmektedir.¹⁶² Bu isim türevleri içinde en fazla فَعِيل vezninde olan كَرِيمٌ gelmiştir. 41 defa gelen isim formunun 27'si bu anılan veznin üzere gelmiştir. Bu kullanımların detaylarını da aşağıdaki tabloda görmek mümkündür:

Tablo: III

KUR'ÂN-I KERİM'DE "KRM/ م ر ك" KÖKÜNÜN İSİM FORMU			
İsim	Sure	Ayet	Tekrar
كَرِيمٌ	8/Enfal	4, 74	2
	12/Yusuf	31	1
	22/ Hacc	50	1
	23/ Müminün	116	1
	24/Nur	26	1
	26/Şuara	7, 58	2
	27/Neml	29, 40	2
	31/Lokman	10	1
	34/Sebe	4	1
	36/Yasin	11	1
	44/Duhan	17, 26, 49	3
	56/Vakıa	44, 77	2
	57/Hadid	11, 18	2
	69/Hakka	40	1
81/Tekvir	19	1	
82/İnfitar	6	1	
كَرِيمًا	4/Nisa	31	1
	17/İsrâ	23	1
	32/Ahzab	31, 44	2
كِرَامٍ	80/Abese	16	1
كِرَامًا	25/Furkan	72	1
	82/İnfitar	11	1
الْأَكْرَامِ	96/Alak	3	1
أَكْرَمَكُمْ	49/Hucurat	13	1
الْأَكْرَامِ	55/Rahman	27, 78	2
مُكْرَمَةٌ	80/Abese	13	1
مُكْرِمٍ	22/Hacc	18	1

162 Abdalbaki, *Mu'cem*, 603.

مُكْرَمُونَ	21/Enbiya 37/Saffat 70/Mearic	26 42 35	1 1 1
الْمُكْرَمِينَ	36/Yasin 51/Zariyat	27 24	1 1
Toplam		41 Defa	

3. 1. 3. Kur'ân-ı Kerim'de "KRM/م ك ر م" Köklü Türevlerin Anlamları

"KRM م ك ر م köklü türevlerin anlamlarını araştırırken, klasik tefsirlerden Mukatil b. Süleyman'ın tefsirinden istifade edilecektir.¹⁶³

Kadim müfessirlerden olan Mukatil b. Süleyman, "KRM م ك ر م köklü türevlerinden الْمُكْرِمِ kavramını altı şekilde yorumlamıştır:

1. el-Kerîm, güzel manasında kullanılmıştır; şu âyetlerde olduğu gibi: "وَنُدْخِلْكُمْ مَدْخَلًا كَرِيمًا" /Ve sizi kerîm bir medhale (yani, güzel bir yere: cennete) sokarız."¹⁶⁴, "إِنِّي أَلْقِي إِلَيْكَ كِتَابًا كَرِيمًا" /Doğrusu bana kerîm (yani, güzel) bir mektub bırakıldı."¹⁶⁵

2. el-Kerîm, mevki ve makamı itibariyle Allah yanında üstün ve değerli anlamında kullanılmıştır; şu âyetlerde olduğu gibi: "إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ" /Şüphesiz ki o, kerîm (yani, Rabbinin yanında değerli) bir Resulün sözüdür"¹⁶⁶, "إِنَّ اللَّهَ أَكْرَمُكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتَقَاكُمْ" /Şüphesiz ki Allah yanında en kerîm (yani, mevki itibariyle en değerli) olanınız, en fazla muttaki olanınızdır"¹⁶⁷.

3. el-Kerîm, kendini üstün ve değerli saymak manasında kullanılmıştır; şu âyette böyledir: "تَذُقْ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْكَرِيمُ" /Tat bakalım, çünkü sen azîz, kerimsin"¹⁶⁸ (yani, kendini üstün ve değerli sayan bir kimsesin).

4. Kiram lafzı ile Müslümanlar, teslim olanlar kastedilmiştir; Hafaza melekleri hakkındaki şu âyetlerde olduğu gibi: "بَرَزَ كِرَامٍ" /Müslüman, teslim olmuş değerli ve seçkin elçiler."¹⁶⁹, "وَإِنَّ عَلَيْكُمْ لَحَافِظِينَ كِرَامًا كَاتِبِينَ" /Kiram yazıcılar vardır."¹⁷⁰

5. Kerîm lafzı ile Tebârek ve Teâlâ Rab, kusurları bağışlamak kastedilmiştir; şu âyette olduğu gibi: "رَبُّ الْعَرْشِ الْكَرِيمِ" /Kerîm arşın rabbidir."¹⁷¹ (yani, kusurları- bağışlayandır), "فَإِنَّ رَبِّي غَنِيٌّ كَرِيمٌ" (Süleyman dedi ki): Şüphesiz Rabbinim

163 Mukatil, b. Süleyman *Tefsiru Mukatil*, Tah., Ahmed Ferid el-Mezîdi, Dârü'l-Kütüb'ul- İlmîye, 2003; ayrıca bk. Mukatil, b. Süleyman, *el- Vucuh ve Nezair fi'l-Kur'ân'il-Azim*, (Thk.: Hatim Salih Damin), Dubay 2006.

164 en-Nisâ, 4/31.

165 en-Neml, 27/29.

166 et-Tekvîr, 81/19; el-Hâkka, 69/40.

167 el-Hucurât, 49/13.

168 ed-Duhân, 44/49.

169 Abese, 80/16.

170 el-İnfitâr, 82/11.

171 el-Mü'minûn, 23/116.

ganidir, kerîmdir”¹⁷² (yani, kusurları bağışlayandır), “ مَاغَوْكَ بِرَبِّكَ الْكَرِيمِ /O kerîm (yani, kusurları bağışlayan) Rabbine karşı seni aldatan nedir?”¹⁷³

6. Kerim, faziletli üstün anlamında kullanılmıştır; şu âyetlerde olduğu gibi: هَذَا الَّذِي كَرَّمْتَ عَلَيَّ /(îblis dedi ki): Şu benden kerîm (yani, bana üstün) tuttuğuna...”¹⁷⁴, “ وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ ” /Andolsun biz Ademoğulları’nı tekrîm ettik” (yani, üstün tuttuk)¹⁷⁵, “ فَأَكْرَمَهُ رَبُّهُ فَأَكْرَمَهُ وَنَعَّمَهُ فَيَقُولُ رَبِّي أَكْرَمَنِ ” /İnsana gelince, rabbi ona ikram eder (yani, onu üstün tutar) ve ona nimetler verirse, ‘Rabbim bana ikram etti’ (yani, beni üstün tuttu) der.”¹⁷⁶

Yukarıda geçen ayetlerde müşahede edildiği gibi klasik müfessirlerden Mukatil b. Süleyman, “KRM م ر م ك” köklü türevlerinden الْكَرِيم kavramını güzel, mevki ve makamı itibariyle Allah yanında üstün ve değerli, kendini üstün ve değerli gören, teslim olanlar, Tebârek ve Teâlâ Rab, kusurları bağışlamak ve faziletli üstün anlamında altı şekilde yorumlamıştır.

Mukatil b. Süleyman’dan sonraki bazı müfessirlerin¹⁷⁷ konu hakkındaki görüşleri ise hemen hemen aynı olup şöyledir: Cennet, cennet nimetleri, cennetteki güzellikler, ikram, mühür, güzel, zengin, bağışlanmak, tercih etmek, değerli, üstün.

Konu hakkında klasik müfessirlerden sadece Mukatil b. Süleyman’ın görüşlerini aktardık ve diğer bazı tefsirlere de atıfta bulunduk. Zira farklı müfessirlerin de görüşünü vermek için bu çalışma hacmi yeterli gelmemektedir.

Sonuç

Özellikle Arapçayı bilmeyen farklı dillerde konuşan toplumların kendi kitaplarını düzgün bir biçimde fahmetmeleri ve ondaki kelime daracığına karşı doğru bir fikir yürütmesi ve o kelimeleri anlaması için söz konusu olan kelimelerin sahip olduğu asıllarının (köklerinin) anlamlarını ve bu asılların hamletmiş olduğu mana değişikliklerini güzelce inceleyip, ortaya koyması gerekmektedir. Bu nedenle araştırmamızda, “KRM/م ر م ك” kökünün anlamını ortaya koymak için, Kur’ân-i Kerim’in indiği asra en yakın kelime ve kök anlamlarını yansıttığını düşündüğümüz ilk dönem Arapça sözlüklere başvur-

172 en-Neml, 27/40.

173 el-İnfîtâr, 82/6.

174 el-İsrâ, 17/62.

175 el-İsrâ, 17/70.

176 el-Fecr, 89/15.

177 Bk. Ebu Ubeyde Ma’mer b. Müsenna, *Mecazu’l-Kurân*; el-Ahfaş Ebu’l-Hasan Sa’d b. Mes’ade, *Ma’ni’l-Kur’ân li’l- Ahfeş*, (Thk.: Abdulemir Muhammed), Mektebetu’l-Hanci, Kahire 1990; Ebu Cafer Muhammed b. Cerir et-Taberi, *Camiu’l-Beyan An-Tevili ayil Kur’ân*, (Thk.: Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî), Medine 1422; Hüseyin b. Mesud b. Muhammed el-Bağavî, *Mea’limu’t-Tenzil*, Daru’t-Tayibe, Riyad 1409; Ebu’l-Kasım Mahmud b. Ömer ez-Zameşerî, *El- Keşşaf An Hakiki-Tevil*, Mısır 1966; v.dğr.

duk. Akabinde son dönem Arapça sözlükler ve günümüz Arapça-Türkçe sözlükleri tetkik ederek söz konusu kök anlamlar ve onların türevleri ele aldık. Bununla birlikte “KRM/ك ر م” köklü türevlerin, Kur’ân-ı Kerim’deki anlamları tespit edip ve bu anlamların Türkçe Kur’ân çevirileri ve Tefsir kitaplarındaki yansımaları ele aldık.

Araştırmamızın nihayetinde “KRM/ك ر م” köklü türevlerin, genel olarak şu anlamlara gelebileceğini müşahade ettik: Cömertlik, eli açıklık; misafirperver, konuksever, iyiliksever; şerefli, onurlu; bağış, af; yardım etmek; güzel huylu olmak; seçkin, saygın, sayın, sevgili; safkan, asil, soylu; kibar, nazik; değerli, kıymetli; yüce gönüllü, asil ruhlu; üstün gelmek, tercih etmek, çokluk, bolluk, büyüme, gelişme; tenzih etmek, yücelik, Cennet, mühür.

Cahiliye Arapları arasında “kerîm”/cömertlik, her ne kadar makbul, önemli ve değer verilen bir erdem olsa da, fakat bu erdem İslam gelmeden, yüce bir muhtevadan yoksundu. Cahiliye Arapları cömertliği sırf gösteriş/riya yahut aralarındaki rekabetinin bir sonucu olarak yaparlardı. Bu durum, içip sarhoş oldukları zaman bu cömertlik mallarını saçıp savurma düzeyine ulaşır, kendilerini ve ailelerini, çoluk çocuklarını sersefil ve perişan bir vaziyete düşürmeye kadar varabiliyordu. Kısacası her kötülüğe sebep olabilen şarap içmeyi kerîmlikten addetmekteydiler.

İslam’da ise hakikî “kerîm”, elindeki bütün varlığını, aklına estikçe ve düşünmeksizin heder etmeye cesaret eden kişi değildir. Hakiki “kerim”, o korkunç felâketin yaklaşan gününü (hesap günü) her daim aklında tutarak büyük ahlâkî dürüstlük içinde hayatını idame ettiren kişidir. Kur’ân’ın, en mühim âyetlerinin birinde, kerîm kelimesini, “Allah’tan samimiyetle korkma” anlamındaki “takva” kavramı ile tanımlayış son derece ehemmiyetlidir. “إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتَقَّكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ /Şüphesiz Allah indinde sizin en üstün olanınız, Allah’tan en fazla korkanınızdır. Allah her şeyi bilir. Her şeyden haberdardır”.

Son olarak diyebiliriz ki, kısa olarak değindiğimiz “kerîm” kavramının cahiliye dönemindeki yorumunda, dış görünüş itibariyle, cahili kafa, Müslüman kafasından bile daha eli açık ve iyiliksever gözükebilir. Fakat altta yatan nedenler tümünden farklıdır. İlkinde bu, kendinden memnuniyet ve kibirdir örneğin: Cömertliği sırf gösteriş/riya yahut aralarındaki rekabetinin bir sonucu olarak yaparlardı, ikincisinde ise İlâhî bir sıfatın insani tecellisidir.

Kaynakça

- el-BUĤÂRÎ, Ebu Abdillâh Muhammed b. İsmâil, *Şâhihu'l-Buĥârî*, İstanbul 1992.
- DEVELİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Luğat*, Aydın Kitabevi Yay., Ankara, 1993.
- el-BAĞAVÎ, Hüseyin b. Mes'ud b. Muhammed, *Mea'limu't-Tenzil*, Dârü't-Tayibe, Riyad, 1409.
- el-AĤFAŞ, Ebu'l-Hasan Sa'd b. Mes'ade, *Ma'ni'l-Ĥur'ân li'l-Aĥfeş*, Thk.: Abdülemir Muhammed, Mektebetu'l-Hanci, Kahire, 1990.
- el-CEVHERÎ, İsmâil b. Hammad, *eş-Şihâh (Tâcu'l-luğa ve Şihâhu'l-'Arabiyye)*, (Thk.: Ahmed 'Abdulğafûr 'Attar), Beyrut, 1990.
- el-EZHERÎ, Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed, *Tehzîbu'l-luğa*, ed-Dârü'l-Mısriyye, Mısır, 1964.
- el-FERÂHİDÎ, Halîl b. Ahmed, Ebû 'Abdurrahman, *Kitabu'l-'âyn*, (Thk.: Mehdi Mahzumi-İbrâhim Sâmerî), Beyrut, ts.
- es-SÜELEYM, Ferîd bin Abdulazîz, *el-Ĥilafu't-Taşrîfî ve eseruhu ed-dilâlî fi'l-Ĥur'ân'il-Kerîm*, Dârü İbn'il-Cevziyye, (1. baskı), Riyad, 1427.
- ez-ZAMEHŞERÎ, Ebu'l-Kasım Mahmud b. Ömer, *el-Keşşaf'an Ĥaĥîki-Te'vil*, Mısır, 1966.
- ez-ZAMEHŞERÎ, *el-Mufaşşal fi ilmi'l-'Arabiyye*. (Thk.: Fahr Salih Kadare), Dârü Um-mar li'l-Nerşri ve't-Tevziî, Kahire 1425/2004.
- İBN FÂRİS, Ebû'l-Huseyn Ahmed, *Mu'cemu Mekâyisi'l-luğa*, (Thk.: 'Abdu's-Selâm Muhammed Hârûn), Dârü ihyai'l-Kütübi'l-'Arabiyye, Kahire, 1369.
- İBN HANBEL, Ahmed, *Müsned*, İstanbul 1982.
- İBN HİŞAM, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyûb el-Basrî el-Mısırî, *es-Siretu'n-nebeviyye*, (Thk.: Mustafa es-Saka), Kahire, 1995.
- İBN MANZÛR, Ebu'l-Fazl Cemâleddîn Muhammed b. Mûkerrem el-İfrîkî el-Mısırî, *Lisânu'l-'Arab*, Dârü'l-Maârif, Kahire, ts.
- İBN SİDE, Ali b. İsmâil (ö.h.458), *el-Muĥkem ve'l-muĥitu'l-'azam fi'l-luğa*, Ma'hedu'l-Mahtûtâti'l-'Arabiyye, Kahire, 1958.
- İBNİ ATİYYE, Ebu Muhammed Abdülhak b. Galip el-Edelüsî, *el-Muĥreru'l-vecîz fi tefsîri'l-kitab'il-azîz*, (Thk.: Abdullah b. İbrahim'il-Ensârî, Seyyid Abdul A'll Seyyid İbrahim), Kâtar, 1982.
- el-İSFÂHÂNÎ, Ebû'l-Kâsım el-Huseyn b. Muhammed er-Rağıp, *Mufredât-ı elfâzi'l-Ĥur'ân* Dârü'l- Ma'rife, Beyrut, ts,
- MATURİDÎ, Ebu Mansur Muhammed b. Muhammed b. Mahmud, *Te'vilatu ehli s-sünne*, (Thk.: Fatima Yusuf el-Hîmî) Beyrut, 2004.
- MUHTAR ÖMER, Ahmed, *Mu'cemu luğat'ul-'arabiyet'ul- ma'aşire*, Alem'ul- Kütüb, 2008.
- MUKATİL, b. Süleyman, *Tefsiru Mukatil*, Thk.: Ahmed Ferid el-Mezîdi, Dârü'l-Kütüb'ul-İlmîye, 2003.
- MUKATİL, *el-Vucuh ve nezair fi'l-Ĥur'ân'il-Azim*, (Thk.: Hatim Salih Damin), Dubay 2006.
- NAZİMA, Ali – REŞAT, Faik, *Mükemmel Osmanlı Lügati*, T.D.K. Yay, Ankara, ts.
- TOSHİHİKO, Izutsu, *Kur'ân'da Dinî ve Ahlaķî Kavramlar*, Çev. S. Ayaz, Pınar Yay. İstanbul 1984.
- YAZIR, Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'ân Dili*, Akçay Yayınları, Ankara, 1995.